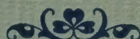
TIDSSKRIFT
FOR
Teologi og Kirke

REDIGERT AV

D. A. FRØVIG • OLAF MOE • ANDR. SEIERSTAD
Dr. theol. Dr. theol. Dr. theol.

UNDER MEDVIRKNING AV

Professorene O. HALLESBY. CHR. IHLEN, O. KOLSRUD, S. ODLAND, og KARL VOLD, hovedlærer G. SKAGESTAD, dr. theol. ALFRED TH. JØRGENSEN, (Kjøbenhavn), biskop JÓN HELGASON (Reykjavik) og lic. theol. V. SÖDERGREN (Upsala) og prestene TH. GUNNARSON, REIDAR HAUGE, SV. NORBORG, SIGURD NORMANN, R. SLATTELID, J. SMEMO og IVAR WELLE m. fl.

INNHOLD:

4. hefte *1933* *4. årgang*

Oslo. I kommisjon hos Lutherstiftelsens Bokhandel

TIDSSKRIFT

FOR

Teologi og Kirke

Tidsskriftet bringer avhandlinger om aktuelle spørsmål innen den teoretiske og praktiske teologi og står åpent for teologisk drøftelse på positiv kristelig grunn. Det vil også gi kirkelige oversikter fra de forskjellige nordiske land og legge vinn på å orientere i den nyeste norske og utenlandske teologi.

Tidsskriftet utkommer med 4 hefter årlig og koster kr. 10.00 pr. år. Abonnement kan tegnes på alle postkontorer i Norge, Danmark, Sverige og Finnland, samt i ekspedisjonen, Lutherstiftelsens Forlag, Akersgaten 47, Oslo.

ORD, ÅND OG SAKRAMENT

Av Olaf Moe.[1])

Jesus Kristus har efterlatt sin kirke tre ting: sitt ord, sin ånd og sine sakramenter. Det er teologiens opgave å prøve å forstå hvorfor han ikke har latt sig nøie med det ene eller det annet, men har funnet det nødvendig å gi kirken alle tre, og altså å efterspore forholdet mellem ord, ånd og sakrament, og å se hvilket lys det derfra faller over kristendommens vesen. I almindelighet pleier man bare å stille ord og sakrament ved siden av hinannen som de to slags nådemidler. Og det er for så vidt riktig. Men man bortser da gjerne fra den forskjell der er mellem det historisk givne Guds-ord, slik som vi har det i Skriften, og det kirkelig forkynte Guds-ord, viva vox evangelii. Når vi imidlertid kaller også det siste for Guds ord, da er det fordi vi forutsetter at menigheten har Guds ånd, og at dens forkynnelse dermed er åndsbåren. Og når talen er om kristendommens vesen, er det av viktighet å være opmerksom på at Kristus ikke alene har gitt sin kirke et positivt Guds-ord, men tillike har gitt den Ånden som bærer av et nutidig ord fra Gud. Derved kastes der nytt lys både over ordets betydning og over sakramentets egenart.

I.

Jesus har først og fremst efterlatt kirken sitt *ord.* Var han som Kristus Guds endelige og fullkomne åpenbarer, så måtte jo også hans ord i fulleste forstand være Guds ord og hans menighets absolutte autoritet. Efter den evangeliske overlevering har han selv inn-

---

[1]) Forelesning ved Menighetsfakultetets 25-årsjubileum 16. oktober 1933.

prentet sine disipler nødvendigheten av å fastholde og bevare hans ord både i sin helhet («logos» i entall) og i sine enkelte deler («logoi» i flertall). Kun ved å bli i hans ord blir man i sannhet hans disippel (Joh. 8, 31 f.). Mens himmel og jord skal forgå, skal hans ord ingenlunde forgå (Mt 24, 35 par.). Og når apostlene gikk ut for å gjøre alle folk til hans disipler, skulde det skje ved å døpe dem og å lære dem å holde alt hvad Jesus hadde befalt disiplene (Mt 28, 19).

Og de nytestamentlige skrifter viser oss at apostlene har handlet derefter. De har ikke bare samlet og nedtegnet Mesterens mange utsagn i evangeliene; men de apostoliske brever vidner også på sin vis om at Mesterens ord var den eldste menighets høieste autoritet. Selv en Paulus, som så sjelden henviser til enkeltheter fra Jesu jordeliv, røber det samme ved gjentagne ganger å påberope sig Herrens ord (1 Kor 7, 10; 9, 14; 11, 23; 1 Tess 4, 15; Act 20, 35).

Den følgende kirketid æret ikke Herrens ord mindre, men om mulig ennu mere, idet den gjorde evangeliene — under titelen «Herren (ho Kyrios) — til grunnbestanddelen av den nytestamentlige kanon og dermed til hovedtekst for den kirkelige forkynnelse. Visstnok overtok kirken også den jødiske menighets bibel som sin gammeltestamentlige kanon, og den anerkjente likeså de apostoliske brever som en nødvendig bestanddel av sin nytestamentlige kanon. Herren selv hadde jo betrodd apostlene ikke bare overleveringen av sine ord, men også tolkningen av sitt evangelium: «Den som hører eder, hører mig!» Og likesom Guds sønns menneskevorden var skjedd én gang for alle, så inntok apostolatet en enestående stilling i kirkens historie. Den apostoliske inspirasjon var av en særegen kraft og for så vidt forbeholdt kirkens grunnleggelsestid og dennes skriftsamling. Men om kirken således enn holdt også de apostoliske brever for inspirert Guds ord, bragte den samtidig ved sin perikopeordning — den også vår lutherske kirke har overtatt — til uttrykk at Herrens eget ord, resp. evangeliene, har den dominerende stilling i kirken. Derved blir det tydelig at «én er eders mester» (Mt 23, 8. 10), og at kirken nettop er *Kristi* kirke.

Man har til dels talt om at kanoniseringen av de apostoliske skrifter har gjort kristendommen til en *bok*religion, og drøftet hvorvidt kanonsdannelsen var et fremskritt eller et tilbakeskritt.

Vi tror at det som ovenfor er anført, vil ha vist at den var et nødvendig moment i vår religions historie, idet den simpelthen fulgte av Herrens eget syn på sitt ords betydning for hans menighet. Dette ords bevarelse ikke blott i muntlig tradisjon, men i hellig skrift var nødvendig for å sikre stifterens blivende autoritet eller for å slå urokkelig fast at kirken er og blir bundet til det *historiske åpenbaringsord* hvorpå den er bygget. Der kan innenfor dette verdensløp ikke være tale om nogen ny åpenbaring eller om en kristendommens perfektibilitet. Det positive, skrevne Guds ord er et uundværlig vern mot all spiritualisme og rasjonalisme, men også mot all tradisjonalisme.

Spiritualismen vil, under påberopelse av Aandens inngivelse, i virkeligheten løsrive kirken fra den *historiske* åpenbaring. Typisk i så måte er montanismen i det 2. århundre, men vi kan også tenke på reformasjonstidens svermerbevegelse og andre spiritualistiske retninger i kirkens historie. Men når den ånd som man påberoper sig, ikke skal kunne kontrolleres ved hjelp av den historiske åpenbaring, så er det ikke mulig å skjelne mellem Guds ånd og menneskeånd. Spiritualismen slår derfor så lett om i *rasjonalisme,* — den åndsretning som gjør fornuften til dommer over åpenbaringen og dermed emanciperer kirken fra åpenbaringen. Derfor talte den gamle rationalisme om kristendommens «perfektibilitet» og den moderne rasjonalisme om en videre utvikling av kristendommen i pakt med «videnskapen».

Overfor spiritualismen og rasjonalismen kan man visselig også henvise til den kirkelige tradisjon eller til «menighetens uforanderlige vidnesbyrd ved dåpen», den apostoliske trosbekjennelse, som Grundtvig gjorde. Men så betydningsfullt dette tradisjonens vidnesbyrd enn er, så er det ingenlunde tilstrekkelig til å avverge alle villfarelser av kirken. Tvert imot. Tenker vi på hvor langt den *katolske* kirke med sitt *tradisjonsprinsipp* har fjernet sig fra den oprinnelige kristendom, så finner vi her et nytt bevis på hvor uundværlig for kirken nettop det *skrevne* Guds-ord er. Er feilutviklingen blitt så stor på tross av Skriften, hvor stor vilde den da vel ikke blitt *uten* Skriften! Guds ord i den hellige skrift er det eneste som sikrer kontinuiteten i kirkens utvikling, dens troskap mot den historiske åpenbaring og dermed mot sin stifter. Og det skrevne

Guds-ord er derfor også bestandig prinsippet for kirkens *reformasjon.*

Hittil har vi nærmest betraktet skriftordet som *kanon.* Men det har jo tillike også betydning som *nådemiddel.* Det er sant at det først og fremst er det muntlige Guds ord som bringer menneskene til troen. Men skriftordet har dog også i denne forbindelse et særeget verd. Dets objektive, positive karakter gir det nemlig en autoritet som det mer subjektivt pregede kirkelige Guds-ord ikke har. Og dette er av særegen betydning både når det gjelder ordets tukt, og ennu mer når det gjelder ordets trøst. Allerede kirkens og broderen Staupitz's ord hjalp vel Luther i hans sjelenød; men det var dog først da apostelens ord i Romerbrevet gikk op for ham, at han fant endelig frelsesvisshet. Derfor blev også Guds ord i den hellige skrift Luthers urokkelige grunn, og dersom den dialektiske teologi vil forflyktige det historiske Guds ord til fordel for det aktuelle, så er det ikke i Luthers ånd. Kirken ikke alene *får* Guds ord og hører Guds ord i forkynnelsens øieblikk eller i livets tilskikkelser, den *har* et historisk-gitt og skrevet Guds ord som er både kanon og nådemiddel.

Derav følger at kirkens videnskap, teologien, alltid vil måtte legge en hovedvekt på den nøiaktige forståelse av Skriftordet, *eksegesen,* og at denne for å være mest mulig objektiv må bestå i en sproglig-historisk fortolkning og bevisst og klart skjelne mellem fortolkning og anvendelse. Det utelukker ikke at fortolkerne må være pnevmatisk innstillet. Men dersom man med pnevmatisk eksegese mener en utleggelse som overspringer den historiske fortolkning, betegner den intet virkelig fremskritt.

II.

Men når dette er sagt, er det ikke for å undervurdere den betydning *Guds ånd* har for kirken. Herren har med full bevissthet efterlatt menigheten ikke bare sitt ord, men også sin ånd. Og vi går nu over til å betrakte hvilket lys dette kaster over kristendommens vesen.

Det er betegnende for Jesu ords åndelige art at han selv ikke skrev noget. En fyldestgjørende forklaring herav finner man ikke

ved henvisningen til de skriftlærdes praksis. Jesus fremtrådte jo som profet, og de gamle profeter hadde skrevet. Han kunde visstnok stole ganske anderledes på sine disiplers hukommelse enn en nutidens lærer tør gjøre. Men absolutt kunde han jo ikke forlate sig på den. Der er kun ett som kan forklare hans fremgangsmåte: han stolte på at sannhetens ånd vilde minne hans disipler om alt hvad han hadde sagt (Joh 14, 26), og herunder kom det — som gjengivelsen viser — ikke så meget an på ordenes bokstav som på deres ånd. Hans ord var ikke statutter eller lovparagrafer, likeså litt som han selv var en ny Moses, men hans ord var ånd og liv. Derfor blev de da heller ikke optegnet for sig, løsrevet fra Jesu liv. Den forestilling at evangelielitteraturen begynte med nedtegnelse av Herrens ord uten hans gjerninger — en Logia-samling — har intet virkelig holdepunkt i tradisjonen, og i hvert fall har ikke vi fra urkristendommen mottatt andre optegnelser av Jesu ord enn de som er innrammet i hans livs historie, forbundet med hele hans gjerning. Selve evangelienes form viser oss at den eldste menighet ikke har betraktet Herren som en ny lovgiver eller bare som en læreautoritet, men at de har opfattet ham som Messias, hvis ord har sitt enestående verd fordi de er Frelserens ord og derfor har evangeliets, ikke lovens art.

Men når Jesus lovet sine disipler sannhetens ånd, var det ikke bare for at Ånden skulde minne dem om hans egne ord eller forat de skulde nøies med å gjenta disse. Ånden, sa han, skulde veilede dem til hele sannheten (Joh 16, 13), utvide deres erkjennelse, og han kalte Ånden *Talsmannen* fordi han skulde tolke sannheten med nye ord, svarende til den nye situasjon disiplene befant sig i efter Mesterens bortgang. Åndens opgave er m. a. o. ikke bare å reprodusere Jesu historiske ord, men å produsere nye, svarende til den nye erkjennelse han skulde bibringe disiplene, og til de nye forhold menigheten kom i. Mens rabbinernes ideal var «å lære med mesterens ord» og «ikke å si et ord som de ikke hadde hørt av sine læreres munn», så ser vi hvordan Jesu disipler langt fra nøier sig med å repetere Mesterens ord, men optrer med selvstendige læreres myndighet og utformer sin lære på personlig vis, og dog i Mesterens ånd. Denne underfulle forening av frihet og bundethet var nettop sannhetsåndens virkning. Samtidig som Ånden ved å

minne disiplene om Jesu ord sikret den saklige sammenheng med Mesterens lære, lærte han disiplene det nye ord for den nye tid og gjorde læren *aktuell.* Og Ånden overveldet dem ikke som en naturkraft der gjorde dem selv rent passive eller satte deres egen ånd ut av virksomhet. Det er verd å legge merke til at både Jesus og Paulus om inspirasjonen bruker uttrykket «lære»: «Ånden skal lære eder alle ting» (Joh 1, 14. 26), «veilede eder til hele sannheten» (Joh 16, 13). «Vi taler med ord som den Hellige Ånd lærer» (1 Kor 2, 13). Den Hellige Ånd respekterer den menneskelige personlighet, undertrykker ikke, men frigjør den menneskelige ånd, så den blir levende og aktiv. Derav den tydelige forskjell i individualitet mellem de hellige forfattere, en Paulus og en Johannes, en Peter og en Jakob!

Vi kan altså kort og godt si: *Ånden aktualiserer ordet* og *aktiviserer menneskeånden.*

Denne Åndens gjerning kan konkret best illustreres ved en sammenligning mellem evangeliene og brevene i N. T. Når vi i brevene leter efter citater av Jesu ord, finner vi visstnok tilstrekkelig mange til å bevise hvad vi ovenfor sa om disse ords autoritet, men allikevel merkverdig få. Forklaringen til dette faktum er ikke mangel på interesse for Mesterens lære — overleveringen av den var der sørget for på annen måte — men nettop den som vi nettop har pekt på: Apostlene hadde selv Guds ånd og dermed også myndighet til selv å lære, uten akkurat å citere Herrens eller Det gamle testamentes ord. De hadde av Herren jo også fått makt til å løse og binde — å erklære for tillatt og for utillatt[1]) — en makt som de f. eks. brukte på apostelkonventet i Jerusalem, hvor de enedes om å frita de hedningekristne fra den lov som de jødekristne ennu følte sig bundet av og som også Jesus hadde levet under. Men så gjorde forvissningen om Åndens veiledning det på den annen side overflødig for apostlene (og for menigheten) å finne op nye Jesusord for anledningen eller overhodet å omskape overleveringen om Jesus, således som den moderne evangeliekritikk altfor snart antar man har gjort. I kraft av sin åndsutrustning kunde apostlene tale og handle med autoritet uten å citere Mesteren.

Men Åndens veiledning skulde ikke være forbeholdt apostolatet

[1]) Mt 16, 19; 18, 18.

alene; *hele den kristne menighet* skulde i og med den Hellige Ånds gave også få Åndens veiledning til all sannheten, selv om ikke alle fikk Ånden i samme mål eller til samme formål. Selv om derfor åpenbaringen prinsipielt er avsluttet med kanons innhold, så er ikke kirkens utvikling i sannhets erkjennelse dermed avsluttet, som om det for eftertiden bare gjaldt å gjenta det Nye testamentes ord. Troskap mot den historiske åpenbaring er ikke ensbetydende med en biblicisme som vil skrue den kirkelige utvikling tilbake til urkristendommen både i lære og livsformer. En slik biblicisme miskjenner Herrens løfte om sannhetsåndens veiledning. Den er uttrykk for en lovmessig opfatning, som er karakteristisk for så megen reformert kristendom, men som den lutherske kirke med rette har tatt avstand fra. Samtidig som vi bestemt avviser all tale om kristendommens perfektibilitet, hevder vi at den kirkelige dogmedannelse, som går ut over den bibelske terminologi — N. T. kjenner jo hverken uttrykket treenighet eller Kristi «to naturer» — er en historisk nødvendig og saklig berettiget utfoldelse av den bibelske sannhet. Og tenker vi på den kirkelige forkynnelse av Guds ord, er vi vel alle enige om at prekenens ideal er et annet enn bibellesningens eller bibeltimens. Den skal være et «fritt personlig vidnesbyrd av Guds ord» (Gustav Jensen) og samtidig med å være personlig og for så vidt subjektiv tillike være aktuell, fremstille evangeliets innhold i et tidsmessig sprog og med sikte på nutidens åndelige situasjon.

Det er Ånden alene som formår å løse den ellers uløselige opgave å forene troskap mot det historiske åpenbaringsord med virkelig aktualitet. Og det er kun under forutsetning av Åndens veiledning kirken også har fått den myndighet til å *løse* og *binde* som muliggjør dens rette bevegelighet, når det gjelder skikk og bruk. Saken er jo den at kirken sammen med sin umistelige åpenbaringsarv gjerne sleper med sig forskjellige tradisjoner som ved sin alder eller endog ved en viss tilknytning til Skriften får noget av den samme autoritet over sig som hin, men samtidig forutsetter andre livs- og kulturforhold enn den nyere tids. Vi kan bare tenke på en skikk som den Paulus forutsetter 1 Kor 11: at kvinnene bærer slør under gudstjenesten, eller vi kan tenke på dåpens utførelse ved neddykning, som synes forutsatt ved selve det greske ord

baptizein. Allerede i det fra begynnelsen av 2. århundre stammende skrift «De tolv apostlers lære» er der uttrykkelig gitt tillatelse også til overøsning istedenfor neddykning (Did. VIII.[3]), og vi vet hvordan det er gått med kvinnenes tilsløring. Og tør vi ikke si at dette nettop er skjedd i kraft av en utvikling som i virkeligheten hviler på andre prinsipielle utsagn av den samme apostel? På den annen side kan vi se hvordan kirken ved sin helligelse av søndagen istedenfor sabbaten og ved sin fastsettelse av barnedåpen som almindelig kristenskikk har utøvet noget av sin bindende makt. Selv om kirken ikke, som romersk opfatning er, kan opstille bud som binder samvittigheten, så ser vi her eksempler på at reguleringen av kristelig sed og skikk dog ikke bare kan overlates den enkeltes samvittighet, men at kirken har både rett og plikt til å si et avgjørende ord når det gjelder begrensningen såvel som utvidelsen av den kristelige frihets bruk.

Også herunder har teologien en særlig opgave. Mens eksegesen har å undersøke det historiske Guds-ords nøiaktige mening, så er det den systematiske teologis sak å tjene aktualiseringen av dette ord ved å vise hvordan åpenbaringsordets positive innhold skal uttrykkes med henblikk på nutidens forhold og spørsmålstillinger.

Kort og godt: idet Herren har gitt sin kirke ikke bare sitt historiske åpenbaringsord, men også sin Ånd, som aktualiserer ordet, har han sikret kirken en tilpasningsevne til tid og sted som en blott og bar bokreligion eller åndløs tradisjonsreligion, som jødedommen og muhammedanismen, mangler. Ånden betinger forsåvidt kristendommens sanne universitet. Kristendommen er ikke bunden til nogen bestemt kultur eller nasjonalitet, men er virkelig almengyldig og evig ung.

Men samtidig er det klart at der mellem det historisk-positive moment som Skriftordet representerer, og det aktuelle, som kirkens ord er uttrykk for, lett inntrer en spenning og at aktualiteten innebærer en stor fare for *modernisering* av ordet. Jo mer virkelig Guds ånd får råde, dess mer vil faren overvinnes; men det er ikke alltid så lett for menigheten å sondre mellem hvad der stammer fra Guds ånd og fra menneskeånden. Og dertil kommer så et annet faremoment: som vi hørte fører Guds ånd ikke til undertrykkelse, men til frigjørelse av menneskeånden. Men med menne-

skeåndens individuelle art følger også en individuell og forsåvidt *ensidig* opfatning av Guds-ordet. Ensidighet og styrke i opfatningen betinger hinannen til en viss grad. Og jo mindre det da er Guds ånd og jo mer det er den menneskelige ånd som herunder gjør sig gjeldende, dess mer vil ensidigheten tillike ytre sig i en periferisk istedenfor en central forkynnelse av evangeliet. Vi vet hvordan der har vært tider i kirkens historie da den toneangivende forkynnelse er blitt så moderne og periferisk at menigheten neppe har kunnet kjenne sig igjen i den. Men da har det vært dens trøst at om der ikke lød et rent og klart Guds-ord fra prekestolen, så lød det i det minste fra alteret i de uforanderlige og centrale Skriftens ord som der alltid blev lest. Det skrevne Guds-ord danner en uundværlig motvekt mot det forkynte Guds-ords modernitet og ensidighet.

III.

Det åndsbårne ord, prekenen, forutsetter den høieste åndelige aktivitet både hos forkynnere og tilhørere. Den krever en innsats av hele predikantens åndelige og navnlig også intellektuelle kraft og trenger til sin tilegnelse en lignende innsats fra tilhørernes side. Det er derfor uundgåelig at predikantens personlighet her gjør sig sterkt gjeldende; men dermed følger også faren for at det subjektive moment, som vi har sett, skal tre frem på en måte som er farlig for det objektive. Den sterkeste motvekt herimot danner *sakramentet.*

Sakramentet utmerker sig just ved sin helt igjennem *objektive* karakter. Her benytter Herren jo ikke menneskelig ånd (som ved ordet), men *natur*gjenstander som bærer av sin nådevirkning: i dåpen vann, i nadverden brød og vin. I ordet henvender Herren sig til menneskesjelen gjennem ånden, i sakramentet gjennem legemligheten. Derved beviser han sin uavhengighet av menneskelig åndskraft. Hans nådevirkning er ikke betinget av den menneskelige formidlers åndsmakt og heller ikke av den åndelige eller intellektuelle utvikling hos det menneske som tar imot. Sakramentet forutsetter, kan vi si, kun et minimum av subjektiv åndskraft både hos den som meddeler det og hos den som det blir meddelt. Menne-

skets subjektivitet skyves her ikke inn mellem nådemidlets giver og nådemidlets mottager. I sakramentet trer prestens personlighet normalt helt tilbake. Han er her i egentligste forstand kun *liturg*, tjener for Herren og intet annet. Gjør han sig selv gjeldende med sin individuelle personlighet, så virker det kun forstyrrende. Derfor hører særegne taler av presten ikke hjemme ved dåp og nadverd, sakramentet skal virke ved sin egen makt. Det er ikke tilfeldig at apostelen Paulus like overfor de korintiske kristne med sin dyrkelse av sine yndlingslæreres personlighet, også hans egen, viser til at de jo ikke var døpt til eller av Paulus, men til Kristus (1 Kor 1, 13 ff.).

Sakramentet er imidlertid en motvekt ikke bare mot forkynnerens, men også mot forkynnelsens subjektivitet. Vi nevnte nylig den fare for en modernistisk og en periferisk opfatning av evangeliet som var forbundet med den kirkelige forkynnelse til forskjell fra Skriftordets. Karakteristisk for sakramentet er ikke bare den uforanderlighet som det deler med Skriftordet, men også det at de representerer nettop evangeliets *centrale* innhold.

Man har som bekjent kalt sakramentet et «*verbum visibile*». Og dette er uten tvil en viktig side av sakramentets vesen. Både dåp og nadverd inneholder en forkynnelse; de er i hvert fall også symboler, sinnbilledlige fremstillinger av kristendommens centrale innhold, Kristus død for våre synder og opstanden til vår rettferdiggjørelse. Dåpens vann betegner renselsen fra synden eller syndenes forlatelse, men også vår død fra synden og vår opstandelse til et nytt liv i samfundet med Kristus. Og nadverden forkynner ikke blott at Kristi legeme og blod er hengitt for våre synder, men også at den opstandne Kristus derigjennem gir sig selv til oss, til stadfestelse på våre synders forlatelse og til næring for det nye liv i oss. Sakramentet taler alltid på ny til menigheten om synd og nåde. Og det er verd å legge merke til hvordan særlig nadverden fremhever Kristi døds *stedfortredende* betydning. I og for sig minner brødet og vinen ikke om Kristi lidelse. Meget mer har han skjult sin lidelses bitterhet under det nærende brøds og den velsmakende vins symbol. Når vi kommer hans død i hu, skal vi først og fremst minnes dens velsignelse for oss. Dåpens vann fører heller

ikke i og for sig tanken hen på Kristi død, men på vår derved vunne renselse fra syndens skyld.

Forklaringen av sakramentene som synlige ord strekker imidlertid ikke til. Var ikke sakramentet annet enn et «verbum visibile», da vilde det åpenbart i tydelighet stå tilbake for det egentlige ord, det hørbare. Dette uttrykker nemlig den sak som menes fullkomnere, mere adekvat enn det synlige ord som jo kun er et sinnbillede og først blir tydelig i forbindelse med det ledsagende ord. Ut fra denne opfatning av sakramentet vilde man konsekvent komme til at det i grunnen kun har sekundær betydning, og at den som er kommet langt nok i åndelig utvikling i virkeligheten likeså godt kan undvære det.

Vil man virkelig forstå sakramentets spesifikke betydning, dets umistelige verd ved siden av ordet, må man uten tvil feste sig ved en annen side av det. Sakramentet er nettop noget annet og mer enn en avart av ordet, det er *handling,* og den omstendighet at Gud her bruker naturen som medium, er just et uttrykk for dette. Visstnok kan også ord rumme en handling, men normalt utføres handlingen ved materielle midler. I sakramentet gjør Herren mer enn å forkynne sin nåde eller å anskueliggjøre den: han *meddeler* sin nåde gjennem materielle midler. Og mens ordet som en åndelig størrelse henvender sig til den enkelte og til forsamlingen på én gang, må sakramentet som et materielt middel meddeles den enkelt særskilt. I sakramentet handler Herren med den *enkelte* som sådan. Men fordi han her handler med ham ved synlige midler, knytter sakramentet samtidig et synlig bånd mellem de forskjellige som mottar det. Sakramentet er derfor samfundsstiftende.

Kirkens ordforkynnelse er en fortsettelse av Herrens *profetiske* gjerning. Men som det heter om Jesus at han var en profet mektig i ord og *gjerning,* så har han også gitt sin kirke fullmakt til ikke bare å tale, men også å handle på hans vegne. Derfor har han efterlatt den både ord og sakrament. *I sakramentet fortsettes Jesu livs handlingsside.* Ved siden av å være lærer var Jesus læge. Ved sine helbredelser av all slags sykdom søkte Jesus å nå sjelen gjennem legemet, men de var tillike et vidnesbyrd om at hans frelse tok sikte på det hele menneske og at også legemet derved skal få del

i forløsningen. På samme måte virker den ophøiede Kristus gjennem sakramentene inn på menneskets legemsidé, idet han gjennem legemet påvirker sjelen og — føier vi til — på hemmelighetsfull vis forbereder forløsningen også av legemet.

Evangelisten Matteus stiller Jesu lægegjerning under synspunktet av Jes 53: han tok våre sykdommer på sig og bar våre piner. Forsåvidt var den en overgang til hans egentlige frelsergjerning, den stedfortredende lidelse og død, hans yppersteprestelige selvopofrelse. Det offer han bragte på korset, kan ikke gjentages; det skjedde en gang for alle. Om kirken fortsetter Kristi profetiske gjerning, så kan den ikke fortsette hans yppersteprestelige verk. Den kan kun gjøre det gjeldende på jorden, og formidle hans kongelige gjerning. Nadverden er intet sacrificium, men et sakrament, intet offer, men vel et offermåltid. Ypperstepresten som gav sig selv for oss på korset, gir sig her kongelig til oss med sitt forklarede legeme og blod, brød og vin, som ikke bare gjør hans legeme og blod nærværende idealt, åndelig, men realt, legemlig. I nadverden ikke bare forkynnes der oss noget, der skjer virkelig noget, den er en handling av den ophøiede Kristus. Og det samme gjelder om dåpen. Det er også her den ophøiede Kristus som handler med mennesket og ikke bare tilbyder ham syndernes forlatelse, men meddeler ham det og gjør ham til Guds barn.

Og det er her ikke tale om nogen *magi*. Karakteristisk for magien er, som bekjent, at dens midler virker i kraft av sin likhet med den sak det gjelder om. Jo større likheten er, jo mere gjennemført symboliken, dess virksommere er tryllemidlet. Vi kan henvise til mysteriereligionene med sitt rike symbolske apparat. I dåp og nadverd er avstanden mellem sinnbilledet og den realitet som skal avbildes, så stor at tanken på magi nettop utelukkes. Tanken på begravelsen og opstandelsen med Kristus i dåpen beror kun på den historiske tilknytning, men ikke på selve dåpens ritus. Og vi skal legge merke til at nadverdens elementer istedenfor krast materielle midler, som kjød og blod, kun består av kulturprodukter, brød og vin, der i og for sig ingenlunde henleder tanken på Kristi legeme og blod. Når vi sammenligner nadverdens enkle, fra menneskets daglige måltid hentede, ritus med de gruopvekkende, antikke mysterieriter, taurobolienes dryppende blod o. s. v., så forstår vi best

hvor fullstendig ugrunnet det er her å tale om magi, enn si «kannibalsk magi». Ikke ved å nyte Kristi jordiske kjød og blod eller et stoff så likt det som mulig, men ved å tilegne oss hans forklarede legemlighet skal vi få del i den frelse han har vunnet ved sin død.

Vi har således sett hvad der adskiller sakramentet fra ordet, både det skrevne og det kirkelig forkynte. Men på den annen side er her også likhet til stede. Sakramentet har til felles med det *skrevne* ord at dets elementer er uforanderlige. Det består til alle tider og overalt av dåpens vann og nadverdens brød og vin, likesom de samme innstiftelsens ord lyder ved enhver dåp og nadverd. Og den omstendighet at disse nådemidler er innbefattet i ord, gjør tillike deres åndelige karakter klar og utelukker den magiske opfatning av sakramentet.

Det siste moment blir også understreket ved en annen omstendighet som særlig viser sakramentets slektskap med det *åndsbårne* ord. Jesus har efter Det nye testamente ikke gitt nogen som helst forskrift for sakramentenes ydre ritus, men overlatt det til sin kirke fritt å utforme denne efter Åndens veiledning. Han har f. eks. ikke engang foreskrevet at dåpen skal skje ved neddykning og ikke ved overøsning; han har ikke foreskrevet hvad slags brød og vin der skal brukes ved nadverden o. s. v. Hadde sakramentene kun vært symboler, vilde der åpenbart ha ligget en særlig vekt på den slags ting — f. eks. at vinen måtte være rød. Likeså hvis sakramentene skulde virke magiske.

Sakramentet har videre det til felles med det åndsbårne ord at det er *aktuelt,* en handling av den levende og nærværende Herre. Det gjør virkningen av hans historiske gjerning nutidig og individuell. På den annen side hindrer sakramentene at Kristus blir betraktet vesentlig kun som lærer eller profet og at kristendommen reduseres til èn skole eller en menneskelig forening istedenfor en kirke. Døpefont og nadverdbord hører vesentlig med til kirkehuset, og bibeholdelsen av nadverdbordets alterform gir et høvelig uttrykk for at nadverden er, om ikke et offer, så et offermåltid. Hvor alteret mangler, som i de reformerte kirker, får kirkehuset noget nøkternt og doktrinært over sig, idet prekestolen behersker det hele. Alteret representerer objektiviteten i kirken; her leses med rette også det

objektivt givne Guds-ord, tekstene, og alteret er samtidig uttrykket for den mysteriøse side av gudstjenesten.

Når der da spørres om hvad ord, ånd og sakrament betyr for synet på kristendommens vesen, kan vi sammenfattende uttrykke det så: Skriftordet kjennetegner kristendommen som *historisk* åpenbaringsreligion, ånds-ordet, forkynnelsen, betegner den som *aktuell* religion, sakramentet karakteriserer den som teocentriske eller nøiaktigere *kristocentrisk* religion. Skriftordet sikrer kirkens kontinuitet, dens vedblivende sammenheng med sitt historiske utgangspunkt, ånds-ordet dens tilpasningsevne til alle tidsforhold, dens elastisitet og modernitet, og sakramentet uttrykker kristendommens guddommelige objektivitet; det hindrer at kirken blir avhengig av menneskelig ånd, hvorved dens budskap blir ensidig og periferisk istedenfor allsidig og centralt, og danner en motvekt mot en intellektualistisk eller doktrinær kristendomsopfatning.

Det ene moment utfyller, som vi ser, det annet og gjør kristendommen til den fullkomne og den almengyldige religion som vi tror den er. Jo bedre det lykkes en kirke å gjøre fyldest for alle tre momenter, dess rikere blir dens liv. Og fordi vi mener at den lutherske kirke best har løst den opgave å finne den rette balanse mellem ord, ånd og sakrament, tør vi også si at det er den som har funnet det reneste uttrykk for kristendommens vesen.

———

PIRKÊ 'ABHÔTH

Oversatt av H. Ludin-Jansen.

INNLEDNING

Mischna—Talmud forutsetter midrasch d. e. skriftutleggelse. Straks Loven var kodifisert meldte spørsmålet om utleggelse sig. Det er klart at ikke *all* rett kunde bli nedskrevet, meget forblev fremdeles å være «sedvanerett». Det kan vi tydelig se av flere omstendigheter. Når for eksempel det 6. bud taler om ekteskapsbrudd, så *forutsetter* budet jo ekteskapet som noget givet. En direkte lov som ordner ekteskapet finnes ikke. Ennvidere kan vi skjønne at flere bud og forskrifter forutsetter en bestemt utførelse som er fastsatt ved tradisjon uten at den bør nærmere presiseres i lovkodeks o. s. v.

Det er altså noget meget riktig i den rabbinske forestilling om den «muntlige Lov» som stod ved siden av den skrevne. Med tiden kunde selvfølgelig enkelte av disse sedvaner gå i glemmeboken, og hvad mere er, nye situasjoner krevet nye regler og forskrifter. Man gikk da til den skrevne Lov, og ved eksegese eller eisegese utformet man nye regler for det givne tilfelle som da naturligvis blev gjeldende i nye lignende situasjoner. Resultatet av dette utleggerarbeide av lovtekstene blev de såkalte halakhoth, regler.[1]) Imidlertid omfattet skriftstudiet også det andre bibelstoff, ikke bare lovstoffet, og resultatet av dette studium blev betegnet haggadhôt.[2]) Dette stoff blev overlevert fra lærer til elev, innpreget i hukommelsen og ført videre muntlig. Undervisningen foregikk ved at elevene gjentok

---

[1]) Halakha, gåen, vandring, den lære man går efter. [2]) Haggadha er term. tecn. for det stoff i tradisjonen som ikke er lovstoff. Vi kan si fortelling (higgîdh).

hvad læreren sa fore; denne gjentagelse[1]) (schana) er det som har gitt det overleverte stoff navnet mischna, læren, studering, men også *lære*.

Tatt i denne betydning er begrepet mischna identisk med Talmudh, studium, belæring.

Ifølge den rabbinske tradisjon er Esra grunnleggeren av de såkalte soferimskoler hvis hovedfortjeneste det var at de førte tradisjonen videre fra midten av det femte århundre til omkring 300 før Kristus.[2]) Hvorom allting er, ett er i hvert fall sikkert, nemlig det at vi nu er kommet inn i en periode da lovstudiet blev drevet med særlig iver.

Denne periode avløses i den rabbinske tradisjon av Tanaittene (tenaᵓ aram. = gjenta) som førte tradisjonen videre fra 300 før til 200 efter Kristus.

Den rabbinske tradisjon taler altså om en sammenhengende tradisjonskjede fra profetene over Esra, soferim til tanaᵓim. Riktig er dette vel kun for så vidt som Loven bestandig har vært gjenstand for studium og utlegning, hvad der derimot er mindre sannsynlig er at vi kan tale om en ubrutt kjede som har vekslet fra profet til sofer og fra sofer til tanaitt, at de altså skal ha vært forskjellig slags tradenter med vidt forskjellige arbeidsmetoder og interesser. At for eksempel den muntlige lære i tilslutning til selve teksten hos soferim plutselig skulde avbrytes med Schimᶜon den Rettferdige for at all interesse skulde koncentrere sig om utformningen av halakha i læresetninger hos tanaᵓim, er vel lite sannsynlig.

Arbeidet har vel stort sett vært det samme og arbeidsmetoden likeså, om vi enn oplever den skriftlige fiksering av det muntlige stoff just i siste del av denne tanaitt-periode.

Det er sannsynlig at man har hatt flere samlinger av det overleverte stoff før vi får den skriftlige nedtegnelse.

Således ansees rabbi Akiba (ca. 100 efter Kristus) for å ha foretatt en samling, men den som gjelder for den egentlige samler er Jehudha han — Nasiᵓ, ofte kalt Rabbi simpelthen (ca. 200 efter Kristus). Hvorvidt denne samling, som bestod næsten utelukkende av

---

[1]) Smlg. Hieronymus, epist. 18 ad Dam. c. 20. δευτέρωσις [2]) Se innledningen i Pirkê Abhôth. Soferim var medlemmer av den «Store Synagoge» og Schimᶜon den Rettferdige den siste sofer.

halakhot blev skriftlig fiksert straks eller først senere, er vanskelig å avgjøre.

Grunnen til at man drøiet med nedskrivningen var at man betraktet tradisjonen som en «hemmelighet» som ikke burde røbes for ikke-jøder. En haggadisk kilde sier: «Gud forutså at engang vil det komme en tid da hedningene bemektiger sig Loven og taler til Israel: Også vi er Guds sønner; men da vil Herren si: Bare den som kjenner mine *hemmeligheter* er min sønn. Og hvad er Guds hemmeligheter? Den muntlige lære!»

Denne samling som Rabbi fikk i stand er det som vanligvis går under navnet Mischna. Det halakiske stoff som ikke fikk plass i Mischna verserte under navnet mathnitha᾿ barajtha᾿, den utenforstående tradisjon. Av denne tradisjon er laget en egen samling som i meget faller sammen med Mischna, men ellers kan sies å utfylle den, nemlig Tosefta᾿.

Mischna blir nu til en viss grad identisk med halakhoth. Når nu denne samling var kommet i stand, blev den straks gjenstand for nærmere tolkning, og de menn som drev med Mischna-eksegese kalles amoreer (᾿amar) fordi de talte ut fra Mischna og tilføiet sine personlige bemerkninger. På den måte vokste stoffet idet den enkelte, især den ansette lærers tolkning igjen blev videreført. Det vil derfor være ganske forståelig at man taler om et «tradisjonshav» eller «Talmudh-hav» idet denne overlevering kom til å bære navnet Talmudh.

Da de palestinensiske talmudhskoler fikk vanskelige kår å arbeide under for til sist (360) å bli lukket på romersk ordre, blev det de babylonske amoreer som overtok ledelsen, og den babylonske Talmudh overfløi langt den palestinensiske eller jerusalemske — som den oftest med urette kalles — i anseelse. Den babylonske Talmudh blev skriftlig fiksert ca. 500 efter Kristus, mens den palestinensiske antagelig blev samlet tidligere. Da man i Talmudh-samlingene har optatt Mischna som for eks. i den jerusalemske ved å sette hvert Mischna-kapitel foran dets Talmudh, så kan man tale om at Talmudh inneholder Mischna og Tosefta d. e. mathnitha᾿ barajtha᾿ som også er optatt, og gemara᾿ d. v. s. den babylonske Talmudhs betegnelse for Mischna-kommentering.

Hvilken plass inntar nu Pirke Abhoth i Mischna? Mischna er inn-

delt i seks sedharim, ordninger, og i 63 masikhtoth, læreavsnitt, traktater. Vår traktat er nr. 9 i den 4. sedher.

Det skal med en gang sies at vår traktat inntar en særstilling i Mischna. Vi har hørt at Mischna hovedsakelig består av halakhoth. Stoffet i P. Ab. er imidlertid av en litt annen natur idet det for den vesentlige del (4 første kap.) består av ordsprog. Nogen parallell har vi ikke egentlig i Talmudh, men derimot i det apokrypfe skrift Jesu Siraks bok. Den vanlige jevnføring pleier å gå ut på at disse to bøker er helt like med undtagelse av at Siraks bok er skrevet av en enkelt, mens Abhoth består av ord av omkring 70 lærde. Også denne undtagelse kan vel sløifes.[1])

Det er mulig at endog overskriftens ʾabhoth er valgt med tanke på overskriften over Jes Sir 44—49 πατέρων ὕμνος.[2])

Det hersker i det hele en så stor likhet i tanke og fremstilling mellem de to bøker som vel mulig. Som hos Sirak er det den studerende, den vise som er den sant fromme. Lovstudiets betydning blir gjentagende presisert. Det er visdomslæreren som lar oss se sin egen vurdering av det arbeide han driver.

Det er videre de *store bud* — de sedelige krav — som fremheves, overholdelse av *Loven*, ikke så meget enkeltbudet. Kort sagt, det er senjødedommens vismenn, den nye tids nye profeter — og *sedelige opdragere*, som vi kjenner fra Sirak, Tobit, Salomosalmene som har ordet.

Vår traktat er skrevet i prosa, men maschalen kan jo ofte ha et poetisk tilsnitt. Det ligger videre i sakens natur at stilen er knapp og slående, undertiden vekslende billeder, sammenligninger, paradoks. Ofte avbrytes ordene av skriftcitat.

Sproget er det såkalte nyhebraisk, kjent fra de yngste gtl. skrifter, men her isprengt enda flere fremmedord, især greske. For øvrig er en del av ordsprogene gjengitt på aramaisk.

De to siste kapitler er senere tilvekst til ʾAbhoth, således at 5. kapitel er det eldste. Stoffet er der dessuten delvis haggadisk. Det stoff som er optatt i ʾAbhoth spenner over et tidsrum av vel 400 år, fra ca. 200 før Kristus til 200 år efter. Man må nemlig regne med at meget av det som legges disse lærere i munnen er overtatt, gammelt stoff.

---

[1]) Nærmere begrunnelse kan ikke gis her. [2]) Marti, Beer ʾAboth, s. XI.

Så vil vi la traktaten tale for sig selv.

Det vil være klart for den kyndige leser at det stiller sig *særlige* vanskeligheter i veien for den som vil fornorske en Mischna-traktat, og hvorvidt det er lykkes mig får leseren dømme om.

Gang på gang står man overfor steder der en ordrett oversettelse vilde være helt uforståelig for den som ikke har nærmere kjennskap til rabbinsk uttrykksmåte og tenkning. I slike tilfelle har jeg valgt en friere oversettelse efter først å ha gjort mig bekjent med de mest ansette kommentatorers utleggelse av stedet.

For tekstens vedkommende har jeg hovedsakelig holdt mig til Marti og Beer.

Min hensikt med oversettelsen har vært å gjøre så mange som mulig delaktige i kjennskap til et så vidt viktig senjødisk skrift, som på mere enn ett punkt belyser Jesu samtid og den fariseiske fromhet. Hvad kommenteringen angår er det også klart at det her for største delen refereres hvad tidligere er skrevet, dog tror jeg at jeg for enkelte tings vedkommende har nevnt iallfall noget nytt og dertil kanskje kunnet tilføie en og annen ny henvisning til Skriften.

OVERSETTELSE

Første kapitel.

Mosche mottok Loven[1]) av Sinaj[2]) og overgav den så til Jehoschuaᶜ. Jehoschuaᶜ overlot den til de eldste og disse gav den til profetene og profetene til medlemmene av «den Store Synagoge».[3]) Disse siste har formet følgende tre ord: «Vær varsomme når dere dømmer; skaff dere mange disipler; lag et gjerde om Loven.»

Schimᶜon den Rettferdige, som var én av de siste i «den Store Synagoge», hadde til ordtak: «Det er tre ting verden hviler på: Det er på Loven, gudstjenesten og de gode gjerninger.»

ᵓAntignos fra Sokho, som tok Loven i arv fra Schimᶜon den Rettferdige, sa: «Vær ikke som de treller som tjener sin herre for lønnens skyld, men vær lik dem som arbeider for sin husbond uten å tenke på betaling, for da viser dere himmelen[4]) den rette frykt.»

[1]) Med Loven forståes her hele den jødiske overlevering. [2]) Sinaj står her istedet for Jahvæ. Skyheten for å nevne Guds navn tvang dem til å bruke omskrivninger. [3]) «Den Store Synagoge» var, som nevnt i innledningen, efter den rabbinske overlevering en fast institusjon hvis virksomhet vesentlig bestod i videreførelse av tradisjonen. Nogen slik fast institusjon kan vi imidlertid ikke regne med som en faktisk foreteelse. Ut fra ønsket om å fullstendiggjøre tradisjonskjeden har man på grunnlag av Neh 8—10 konstruert institusjonen «den Store Synagoge». [4]) Ny omskrivning for Gud. Sml. i N. T. «Himmelen» for Gud Matt 21, 25; Mark 11, 30 og fl.

Jose ben Joʿezer fra Seredha og Jose ben Jochanan fra Jerusalem overtok Loven efter ham. Jose ben Joʿezer fra Seredha hadde til ordtak: «La ditt hus bli et samlingssted for vismenn, la deres føtters støv falle på dig;[1]) innsug med begjær deres ord.»

Jerusalemitten Jose ben Jochanan sa: «La ditt hus stå vidt åpent; la armt folk ferdes i ditt hjem, og tal ikke meget med kvinner.»[2]) (De mener da en manns kone, hvor meget mere gjelder det da ikke når det er tale om næstens hustru!) (Ut fra det er det at de vise sier: Hver den som snakker meget med kvinner skaffer sig en ulykke på halsen, forsømmer lovstudiet og enden blir at han vandrer til Gehenna.)[3])

Jehoschuaʿ ben Perachja og Mattaj fra Arbela overtok Loven fra dem. Jehoschuaʿ ben Perachja pleiet å si: «Skaff dig en lærer og få dig en studiekamerat og døm alle mennesker så mildt som mulig.»

Mattaj fra Arbela sa: «Hold dig på avstand fra en slett nabo og gi dig ikke i lag med en nidding. Nær ingen tvil om at det finnes en gjengjeldelse.»

Efter dem overtok Jehudha ben Tabhaj og Schimʿon ben Schatach Loven.

Jehudha ben Tabhaj sa: «Vær ikke som sakforerne, men når partene i en sak står for dig så betrakt dem begge som like skyldige. Og når de er blitt sendt bort, så se på dem som rettskafne folk, de har jo fått sin dom.»

Schimʿon ben Schatach sa: «La alltid vidnene bli gjenstand for en grundig eksaminasjon og vær forsiktig med dine ord så de ikke av dem lærer løgnens kunst.»

Schemaʿja og ʾAbhtaljon førte lovtradisjonen videre fra dem.

Schemaʿja sa: «Elsk håndens arbeide; men sky alt streberi. Undgå å ha noe med øvrighetspersoner å gjøre.»

Abhtaljon sa: «Dere vismenn, vær varsomme med ordene så dere ikke blir skyld i at folket dømmes til landflyktighet og dere blir ført til et sted der vannet er slett;[4]) for da vil eders fremtidige

---

[1]) Elevene satt ved lærernes føtter. Smlg. Ap gjern 22, 3. [2]) Johs ev 4, 27. Smlg. den jødiske morgenbønn som ennu er i bruk: Lovet være du, vår Herre, verdens konge, som ikke har skapt mig som kvinne! [3]) De to innklamrede avsnitt er senere innføiet i teksten. [4]) Ved «slett vann» forståes naturligvis slett lære. Smlg. Johs ev 4, 14; 7, 37.

disipler sette livet til når de drikker det og himmelens navn vil bli spottet.» — Hillel og Schammaj tok loven fra dem.

Hillel sa: «Vær en Arons disippel,[1]) en som elsker fred, ja, jager efter fred! Elsk menneskene og før dem til Loven.»

Han hadde også et annet ord: «Når en jager efter ry, blir han glemt. Går en ikke frem, da går han tilbake. Den som ikke tar mot belæring, *han* skylder å dø. Den som benytter sig av kronen[2]) til egen fordel, går til grunne.»

Han sa også: «Hvis jeg ikke selv føler mitt ansvar, hvem skal da gjøre det? Og om jeg nu gjør hvad jeg plikter, hvad er jeg da? Om jeg ikke handler *nu,* når skal jeg da gjøre det?»

Schammaj sa: «Fastsett en bestemt tid til lovstudium. Tal lite; men gjør desto mer og møt hvert menneske med et smil på leben.»

Rabban[3]) Gamliʾel sa: «Skaff dig en lærer så du kan undgå tvil og la det ikke ofte være så at du utreder tienden efter det blotte skjønn.»

Schimʿon, hans sønn, sa: «Jeg er vokset op og har levet blandt vismenn hele mitt liv, og jeg har funnet ut at intet er gavnligere for mennesket enn det å tie og at hovedsaken ikke er *studiet,* men *livet,* og at den som sår om sig med ord, han høster synd.»

Rabban Schimʿon ben Gamliʾel sa: «Det er tre ting som danner verdens grunnvoll: retten, sannheten og freden.» (For det heter jo: «Sannhet og fredbringende rett skal dere skifte på tinge.»[4])

Annet kapitel.

Rabbi sa: «Hvilken vei er den rette for mennesket å velge? Jo, den som tjener den til ære som velger den og bringer ham menneskenes ros. Vær like pliktopfyllende når det gjelder et lite bud som et stort, for *du* kjenner jo ikke den lønn som knytter sig til budet. Sammenlign hvad du taper ved å holde et bud med hvad du vinner, og den fordel som er knyttet til overtredelsen med hvad du taper.

[1]) Aron gjaldt i tradisjonen for meget fredsommelig. Mal 2, 6 b. Når han lot sig forlede til å lage gullkalven, så var det fordi han vilde ha *fred* fremfor alt, sier rabbinerne. [2]) Ved «kronen» forståes her rabbinernes lovkunnskap. [3]) Mens «rabbi» (egtl. «min Herre») er den vanlige lærertitel, så brukes «rabban» om fire store lærere i Mischna, nemlig: Gamliʾel I, Schimʿon, Gamliʾel II og Jochanan ben Zakkaj. Vi kan da oversette «hovedlærer» el. lign. [4]) En senere tilføielse av et skriftsted Zakarja 8, 16 som skal støtte rabbanens ord.

Merk dig tre ting, så undgår du å falle i overtredelsens vold. Husk det som er over dig: Et øie som ser, et øre som hører og at alt det du gjør blir skrevet ned i en bok.»

Rabban Gamliᵓel, sønn til rabbi Jehudha han — Nasiᵓ sa: «Et lovstudium forbundet med et jordisk yrke er en skjønn ting; for arbeidet med disse to får en til å glemme synden. Ja, alt lovstudium som ikke er knyttet sammen med et håndens arbeide, hører op til slutt og ender i synd.

Alle som arbeider i menighetens tjeneste skal gjøre sin plikt til himmelens ære; for det er fedrenes fortjeneste som holder dem oppe, deres rettferdsgjerninger vil alltid bestå; men dere vil jeg gi en lønn som om *dere* hadde gjort dem. Vær forsiktig tilbakeholdende overfor øvrigheten; for den nærmer sig bare til mennesket i egen interesse. Den optrer som venn når den kan opnå en fordel; men står aldri bi i nødens stund.»

Han er det også som sier: «Gjør Hans vilje til din vilje forat Han skal gjøre din vilje til sin vilje. Opgi din vilje for Hans vilje forat Han skal la andre opgi deres vilje til fordel for din.»

Hillel sa: «Skill dig ikke ut fra menigheten og stol ikke på dig selv så lenge du lever. Døm ikke din næste uten å sette dig inn i hans stilling og si ikke om noget: jeg kan umulig begripe det; for *til slutt* vil du forstå det. Si ikke: bare jeg får god tid skal jeg nok studere; kanskje får du da ingen tid.»

Han er det også som har sagt: «Ingen udannet mann føler frykt for synden, ingen ulærd er from.[1]) Den undselige får ingen lærdom, og en hissig mann duer ei som lærer. Ingen som driver meget med handel blir vis. På et sted hvor det ikke finnes nogen mann skal du legge an på å vise dig som mann.»

Det var også han som så en hodeskalle svømme omkring på vannet og sa til den: «Fordi du druknet folk har man druknet dig, men til sist skal også de som druknet dig omkomme ved drukning.[2])

Videre sa han: «Hvor det er meget kjøtt er det meget mark, og der det er meget rikdom er det megen bekymring. Mange piker betyr megen hor og mange treller meget ran. Hvor det er mange

[1]) Smlg. Johs 7, 49. [2]) Den mekaniske gjengjeldelseslære, smlg. Jesu brudd med den. Luk 13, 1—5.

kvinner er det fullt op av trolldom. Megen Lov betyr meget liv, og hvor det er megen visdom er det mange som studerer. Hvor det er megen almisse er lykken stor. Den som har erhvervet sig et godt rykte har skaffet sig et gode, men den som er blitt lovlærd har fått del i den kommende verdens liv.»

Rabban Jochanan ben Zakkaj overtok Loven fra Hillel og Schammaj. Han sa: «Selv om du har holdt Loven aldri så meget så regn det ikke for nogen personlig fortjeneste, for til det er du jo født.»

Rabban Jochanan ben Zakkaj hadde følgende fem elever: Rabbi ʾEliʿezer ben Horqenos, rabbi Jehoschuaʿ ben Chananja, rabbi Jose, presten, rabbi Schimeʿon ben Nethanʾel og rabbi ʾElʿazar ben ʿArakh.

Han gav dem hver sin ros: «ʾEliʿezer ben Horqenos er en kalkkittet cisterne som ikke lar en dråpe gå tapt.[1])

Jehoschuaʿ ben Chananja — sæl hun som fødte ham! Jose, presten, er from. Schimʿon ben Nethanʾel frykter synden og ʾElʿazar ben ʿArakh er en kilde som tiltar i sprudlende kraft.»

Han sa også: «Om alle Israels vise var samlet på den ene vektskål og ʾEliʿezer ben Horqenos stod på den annen, vilde han opveie dem alle.»

ʾAbba Schaʾul sa i hans[2]) navn: «Om alle Israels vismenn var samlet på én vektskål og ʾEliʿezer ben Horqenos med dem og ʾElʿazar ben ʿArakh stod på den annen vilde han opveie dem alle.»

Han sa til dem: «Gå ut og se efter hvilken vei er den gode som mennesket skal holde sig til.»

Rabbi ʾEliʿezer svarte da: «Et godt øie.»[3]) Rabbi Jehoschuaʿ sa: «En god kamerat,» mens rabbi Jose svarte: «En god nabo.» Rabbi Schimʿon sa: «En som ser hen til handlingens konsekvens.» Rabbi ʾElʿazar sa: «Et godt hjerte.» Da sa han til dem: «Jeg foretrekker hvad ʾElʿazar ben ʿArakh sa fremfor det dere nevnte; for i hans ord er innbefattet også det som dere sa.»

Så sa han til dem: «Gå ut og se efter hvilken er den onde vei mennesket skal holde sig vekk fra.»

Rabbi ʾEliʿezer svarte da: «Det onde øie.» Rabbi Jehoschuaʿ sa: «En slett kamerat,» og rabbi Jose svarte: «En dårlig nabo.» Rabbi

---

1) Den idelle orientalske disippel. 2) D. e. R. Jochanan ben Zakkaj. 3) Uttrykket er her = velvilje, godhet; smlg. Ordsprogene 22, 9.

Schimᶜon sa: «En som låner uten å betale tilbake.» (Når en låner av et menneske så er det det samme som om han lånte av «Stedet»,[1]) velsignet være Han! For det heter jo: «Niddingen låner uten å betale tilbake; men den rettferdige er barmhjertig og gir.»[2])

Rabbi ʾElᶜazar svarte: «Et ondt hjerte.» Da sa han til dem: «Jeg foretrekker ʾElᶜazar ben ᶜArakhs ord fremfor hvad dere andre sa; for det dere nevnte er innbefattet i hvad han sa.»

Disse formet hver tre ordtak.[3]) Rabbi ʾEliᶜezer sa: «La din venns ære være dig kjær som din egen og vær ikke rask til vrede; vend om til Gud en dag før du dør.[4]) Varm dig ved de vises ild, men pass dig for deres glør så du ikke brenner dig; for deres bitt er som revebitt, og deres stikk som skorpionstikk; deres hvisling som ormens hvissel og alt hvad de sier er som glødende kull.»

Rabbi Jehoschuaᶜ sa: «Ondt øie, ond drift og menneskehat driver mennesket ut av verden.»

Rabbi Jose sa: «La din næstes eiendom være dig kjær som din egen. Bered dig til å lære Loven; for den får du ikke i arv. Alt hvad du gjør skal skje til himmelens ære.»

Rabbi Schimᶜon sa: «Vær forsiktig ved fremsigelsen av Schemaᶜ[5]) og når du ber. Når du ber så la ikke din bønn bli en ytre form; den skal jo være en hjertets bønnfallelse for Gud,[6]) velsignet være Ham! (For det heter jo: «Han er nådig og barmhjertig, langmodig og rik på omsorg.»[7]))

Stå ikke som nidding for egen samvittighet.»

Rabbi ʾElᶜazar sa: «Vær våken så du kan lære hvad du skal svare en fritenker[8]) og vit hvem du arbeider for og hvem han er din arbeidsherre.»

Rabbi Tarfon sa: «Dagen er kort, men arbeidet er stort. Dog, arbeiderne er late, skjønt lønnen er stor og husherren trenger på.»

Han sa også: «Det er ikke din sak å fullende arbeidet, men derfor har du ikke rett til å stanse med det. Har du lært meget av Loven

---

[1]) Omskrivning for Gud, refererer sig til Guds allesteds nærvær (Levy.) [2]) Salme 37, 21. Ordene i parantes er senere innføiet i den oprinnelige tekst. [3]) Av R. ʾEliᶜezer anføres dog her fire. [4]) D. v. s. idag; for ingen vet når han skal dø. [5]) Schemaᶜ er den jødiske bekjennelse som hver voksen mann skal fremsi morgen og aften. Den består av stykkene: 5 Mos 6, 4—9; 11, 13—21 og 4 Mos 15, 37—41. [6]) I grunnteksten står «Stedet». [7]) Joel 2, 13. [8]) I teksten står epikuræer.

så får du stor lønn, for din arbeidsherre er pålitelig og gir dig betaling for ditt strev.» (Vit at utbetalingen av de rettferdiges lønn skal skje i den kommende verden.)[1])

Tredje kapitel.

ʿAqabja ben Mahalalʾel sa: «Merk dig tre ting så vil du ikke falle i overtredelsens vold: Vit hvorfra du er kommet og hvorhen du går og hvem det er du engang skal svare fullt regnskap. Hvorfra er du kommet? Fra en ondt luktende dråpe. Og hvor går du? Til forrådnelse og marker. Og hvem er det du engang skal svare fullt regnskap? For den Hellige, Kongen for kongenes konger, priset være Ham!»

Rabbi Chananja, presteforstanderen,[2]) sa: «Bed om lykke for regjeringen; for var det ikke respekt for den, så hadde vi forlengst fortært hverandre levende.»

Rabbi Chananja ben Teradhjon sa: «Hvor to sitter sammen uten å tale om skriftord,[3]) se der har vi et spotterlag; for det heter jo: «I spotteres lag der sitter han ei.»[4])

Men hvor to sitter sammen optatt med Lovens ord der er Gud[5]) midt blandt dem; for det heter jo: «Så talte de jahvætroende med hverandre og Jahvæ lyttet til og hørte det.»[6]) (Når en enkeltmann sitter og studerer, så tilregner Skriften ham det som om han hadde overholdt hele Loven; for det er sagt: «Han sitter alene og tier; for Han har lagt på ham hans lønn.»)[7])

Rabbi Schimʿon sa: «Når tre sitter benket ved samme bord uten å tale om Lovens ord, så er det like galt som om de spiste av avgudsoffer; for det står skrevet: «For alle border er fulle av opbrekket spy uten noe rent Sted.»[8]) Men hvor tre spiser ved samme bord og taler om Lovens ord, der er det som om de spiste av selve

---

[1]) Ordene i parentesen er senere føiet inn i teksten. [2]) Vel tempelhøvedsmannen som i rang kom efter ypperstepresten. (Marti og Beer.) [3]) I teksten står Thoraord, Lovord. [4]) Salme 1, 1. [5]) I teksten står Schekhina: boen, en omskrivning for Jahvæ. Smlg. til tanken Mt 18, 20. [6]) Malaki 3, 16. [7]) Eksempel på hvorledes rabbinerne løsrev bibelsteder og gav dem nytt innhold, se: Klagesangene 3, 28 hvor meningen er helt motsatt. Ordene i parentes skriver sig fra senere dato og taler om lønn for studium, ikke om Guds nærvær som sammenhengen skulde krevet. [8]) Sted, maqôm som i Mischna ofte er omskrivning for Gud, muliggjør her anvendelsen av skriftordet Jesaia 28, 8.

Guds[1]) bord, velsignet være Han; for det heter jo: «Da talte Han til mig: Dette er bordet som står for Jahvæ.»[2])

Chananja ben Chakhinaj sa: «Ligger en våken om natten eller går ensom på en sti og lar sin tanke kretse om unyttige ting, se da har han forbrutt sitt liv.»

Rabbi Nechonjaᵓ ben Haqqana sa: «Hver den som tar på sig Lovens åk han blir fri for det åk som følger med statsstyring og verdslig beskjeftigelse; men den som avviser Lovens åk får til gjengjeld det åk som er knyttet til landsstyre og livsunderhold.»

Rabbi Chalaftaᵓ fra Kefar Chananja sa: «Hvor ti sitter sammen optatt med Loven, der er Gud[3]) midt blandt dem; for det står skrevet: «Gud står frem i gudeforsamling.»[4])

Hvilket sted skal vi anføre når det dreier sig om fem? Det er jo sagt: «Sin bunt har Han grunnet på jorden.»[5]) Og hvis det gjelder bare tre? Det heter jo: «Blandt guder holder Han dom.»[6])

Og hvis det gjelder bare to? Det står skrevet: «Så talte de jahvætroende med hverandre og Jahvæ lyttet til og hørte det.»[7])

Og hvis det gjelder én enkelt? Det heter jo: «Overalt hvor jeg lar mitt navn bli nevnt, kommer jeg til dig og velsigner dig.»[8])

Rabbi ᵓElᶜazar ben Jehudha fra Bartotha sa: «Gi Ham av det som Hans er; for du og det du har, tilhører Ham; for så sier Skriften der det tales om David: «For fra Dig kommer alt og av Din hånd har vi gitt Dig.»[9])

Rabbi Jaᶜaqobh sa: «Når en går på veien og repeterer, men avbryter repetisjonen og sier: For et vakkert tre! For en nydelig aker!, ham blir det tilregnet som om han har forbrutt sitt liv.»

Rabbi Dosthaj ben rabbi Jannaj sa i rabbi Meᵓirs navn: «Den som glemmer et eneste ord under sin repetisjon, ham blir det tilregnet som om han har forbrutt sitt liv; for det heter: «Ta dig i akt og pass dig vel så du ikke glemmer de ting du har sett med egne øine.»[10]) Man kunde tro at dette hadde sin gyldighet også hvis lære-

---

[1]) I teksten står «Stedet», maqôm. [2]) Hesekiel 41, 22. [3]) I teksten står Schekhina, boen. [4]) Salme 82, 1. Beviset er ekte rabbinsk. Ordet ᶜedha = forsamling, omfatter minst 10 personer ifølge rabbinsk tolkning av 4 Mos 14, 27 hvor de ti ulykkesbud kalles en forsamling. [5]) Stedet er Amos 9, 6 hvor ᵓagudda oftest oversettes bue, himmelhvelving. En bunt d. e. en håndfull d. e. fem. [6]) Salme 82, 1. En rettsgyldig avgjørelse krevet minst tre dommere. Se Sandhedrin, kap. 1. Vi har ombyttet skriftbevisene for fem og tre til den oprinnelige orden. [7]) Malaki 3, 16. Se ovenfor. [8]) 2 Mos 20, 24. [9]) 1 Krøn 29, 14. [10]) 5 Mos 4, 9 .

stykket var for vanskelig, men Skriften sier: «Så det ikke viker ut av ditt sinn så lenge du lever.» Altså har han ikke forbrutt sitt liv før enn han sitter og lar det gli ut av tanken.»

Rabbi Chanina ben Dosaᵓ sa: «Den som lar syndefrykten gå foran visdommen, han har en visdom som vil bestå; men den som lar visdommen få plass foran syndefrykten, hans visdom vil ikke bestå.»

Han sa tillike: «Den hvis gjerninger overgår visdommen — hans visdom vil vare ved; men den som har mer viden enn handling — hans visdom vil ikke bestå.»

Videre sa han: «Den som skapningen er tilfreds med, er også Gud[1]) tilfreds med, men den som skapningen ikke er fornøid med, er heller ikke Gud fornøid med.»[2])

Rabbi Dosaᵓ ben Harkinas sa: «Søvn om morgenen og vin ved middag, fjas med barn og ophold i ulærdes lag, fører mennesket ut av verden før tiden.»

Rabbi ᵓElᶜazar fra Modhiᶜim sa: «Den som vanhelliger de hellige ting eller forakter festdagene (eller som beskjemmer sin studiefelle i offentlig påhør), som bryter vår Far Abrahams pakt eller behandler Loven respektløst, han vil ikke få noen del i den kommende verden selv om han kan opvise mange gode gjerninger.»[3])

Rabbi Jischmaᶜel sa: «Vær tjenestevillig mot foresatte; utfør villig din plikttjeneste og motta hvert menneske med glad hu.»[4])

Rabbi ᶜAqibha sa: «Latter og lettsinn leder til utukt.» Han sa også: «Tradisjonen er et gjerde om Loven, løftene et gjerde om avholdenheten og taushet en hegn rundt visdommen.»

Videre sa han: «Mennesket er elsket fordi det er skapt i Guds billede, men om den kjærlighet til mennesket vidner enda mer den omstendighet at det er *sagt* det at det er skapt i billedet; det heter jo: «For i Guds billede skapte han mennesket.»[5]) Israel er elsket; for det er kalt Guds[6]) *barn*. Det fremgår enda mer av at det er *sagt* dem at de er kalt Guds barn; for det står skrevet: «Dere er Jahvæ eders Guds barn.»[7])

Israel er elsket; for det er gitt det det redskap hvormed verden

[1]) I utsagnet står maqôm. [2]) Smlg. 1 Sam 2, 26 og Luk 2, 52. [3]) Ordet er vel rettet foruten mot hellenistene, 1 Mak bok 1, 15, også mot de jødekristne. Rabbineren har måttet medgi at de tross alt hadde gode gjerninger. [4]) Smlg. Matt 5, 41. [5]) 1 Mos 9, 6. [6]) Maqôm. [7]) 5 Mos 14, 1.

blev skapt.[1]) Og det fremgår enda tydeligere av at det er *sagt* dem at det redskap hvormed verden er blitt skapt er blitt gitt dem; for det heter jo: «For en god lære har jeg gitt dere, min Lov, forlat den ikke.»[2])

Alt er forutsett, men likevel hersker viljens frihet; med godhet blir verden dømt, men likevel kommer det an på gjerningenes antall.»

Han sa også: «Alt er gitt på borg og nettet er utspent over alt liv. Butikken står åpen og kjøpmannen selger på borg. Regnskapstavlen er opslått og hånden noterer og alle de som ønsker å kjøpe på borg, de kommer og borger. Hver dag går opkreverne sin stadige runde og krever inn penger av folk, de kommer både ventet og uventet, men de har alltid noget å holde sig til. Dommen er rettferdig og alt er gjort i stand til måltidet.»

Rabbi ᵓElᶜazar ben ᶜAzarja sa: «Hvor det ikke er Lov, er det ikke nogen dannelse, og hvor det ikke finnes dannelse er det heller ikke Lov. Uten visdom ingen gudsfrykt og uten gudsfrykt ingen visdom. Hvis det ikke finnes kjennskap,[3]) finnes heller ikke innsikt og hvor det ikke er innsikt finnes ingen kjennskap. Uten mel[4]) ingen Lov og uten Lov intet mel.»

Han sa også: «Den som har mere visdom enn gjerninger — hvem er han lik? Han ligner et tre hvis grener er mange, men hvis røtter er få. Når vinden kommer, så river den det op med roten og kaster det overende.

Men den som har mere gjerninger enn visdom — hvem ligner han? Han ligner et tre med få grener og mange røtter, og selv om alle verdens vinder kom farende mot det, de vilde ikke kunne rokke det av flekken.»

Rabbi ᵓElᶜazar Chasamaᵓ sa: «Reder» og «menstruasjonsbegynnelse» er hovedavsnittene i Halakhoth, astronomi og geometri er tilmat til visdommen.»[5])

---

[1]) Loven. [2]) Ordsprogene 4, 2. [3]) Tenkes vel på «gudskjennskap daᶜath ᵓelohim. [4]) Nødvendige levnetsmidler. [5]) Astronomi og geometri er forholdsvis uvesentlige ting å ha kjennskap til i forhold til kunnskap om hvordan dueofferne skal behandles og når den kvinnelige urenhet inntrer! Dette er sagt av den mann som gjaldt for sin tids store jødiske matematiker.

Fjerde kapitel.

Ben Zomaʾ sa: «Hvem er vis? Den som lærer av alle; for det står skrevet: «Av alle mine lærere har jeg fått visdom.»[1]) Hvem er sterk? Den som tøiler sine lyster; for det heter: «Den sene til harme er bedre enn den sterke, og den som behersker sig bedre enn den som erobrer en by.»[2]) Hvem er rik? Den som er tilfreds med sin lodd;[3]) for det heter: «Når du eter hvad du med egne hender har slitt for, så sæl dig, da har du det godt.» («Sæl dig» i denne verden og «godt» i den kommende.)[4])

Hvem er æret? Den som ærer menneskene; for det står jo skrevet: «For dem som ærer mig, ærer jeg; men de som vanærer mig mister sin heder.»[5])

Ben ʿAzzaj sa: «Vær rask til å opfylle et lite bud, men fly overtredelsen; for pliktopfyllelse trekker efter sig ny opfyllelse, mens overtredelse avler nytt brott; for pliktopfyllelsens lønn er pliktopfyllelse og overtredesens lønn er brott.»

Han sa også: «Forakt intet menneske og hold intet for utenkelig; for du har ikke noget menneske som ikke har sin tid, eller nogen ting som ikke har sin plass.»[6])

Rabbi Lewitas fra Jabhne sa: «Vær dypt ydmyk; for hvad mennesket har å vente er: å råtne.»

Rabbi Jochanan ben Beroqa sa: «Den som vanhelliger himmelens navn i det skjulte, blir offentlig stillet til skamme, likegyldig om han har handlet uforsettelig eller forsettelig da han vanæret Navnet.»[7])

Rabbi Jischmaʿel, hans sønn, sa: «Den som lærer for å lære andre, han får kraft til å lære og undervise; men den som lærer for å leve efter det, han får kraft til å lære, belære og handle efter det.»

Rabbi Sadhoq sa: «Gjør ikke skriftordene til en krone å prange med og heller ikke til en hakke å grave med.»

På samme måte uttaler Hillel sig: «Den som benytter sig av Kronen til egen fordel, går til grunne.»[8]) Altså: Den som søker å

---

[1]) Salme 119, 99. [2]) Ordsprog 16, 32. [3]) Matt 6, 11. [4]) Senere tillegg til teksten. Skriftstedet er Salme 128, 2. [5]) 1 Sam 2, 30. Smlg. 1 Peter 2, 17. [6]) Alt og alle kan komme til nytte i sin tur. [7]) Navnet, schem, er også en omskrivning for Jahwe. [8]) Se ovenfor kap. 1. Smlg. til denne advarsel mot å misbruke sin Lov-kunnskap, hvad Schiller sier om videnskapen: «Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem andern eine tuchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt.»

benytte Lovens ord til egen fordel, rykker sitt liv ut av verden.»

Rabbi Jose sa: «Den som holder Loven i akt og ære, blir selv æret mere enn andre mennesker, men den som vanærer Loven blir selv vanæret mere enn andre.»

Rabbi Jischmaᶜel, hans sønn, sa: «Den som holder sig vekk fra dommerens gjerning, slipper fri for fiendskap, rov og falsk ed. Den som optrer hovmodig ved en rettsavgjørelse er en tosk, en nidding og en opblåst fyr.»

Han sa også: «Optre ikke som enedommer; for det er ikke nogen enedommer, uten én.[1]) Si ikke: Gå med på det jeg sier; for det kan bare *de* si, ikke du.»[2])

Rabbi Jonathan sa: «Den som holder Loven tross fattigdom, vil til slutt kunne holde den i rikdom; og den som forsømmer Loven i rikdom, vil til slutt måtte gjøre det i fattigdom.»

Rabbi Meʾir sa: «Bruk så liten tid som mulig på ditt verdslige erhverv, men koncentrer dig om Loven og vær ydmyg overfor alle mennesker. Hvis du forsømmer ditt lovstudium, vil mange ting komme over dig som trekker forsømmelse med sig; men hvis du arbeider med Loven, så har Han stor lønn å gi dig.»[3])

Rabbi ʾEliᶜezer ben Jaᶜaqobh sa: «Den som holder ett bud skaffer sig én forbeder, men den som begår én overtredelse skaffer sig én anklager. Bot og gode gjerninger er som et skjold mot gjengjeldelsen.»

Rabbi Jochanan, sandalmakeren, sa: «Enhver forsamling som finner sted i himmelens navn vil bestå til slutt, men den som ikke finner sted i himmelens navn vil ikke holde stand til slutt.»[4])

Rabbi ʾElᶜazar (sønn av Schammuaᶜ) sa: «La din disippels ære være dig like kjær som din kollegas, og din kollegas ære kjær som respekten for din lærer, og respekten for din lærer som frykten for himmelen.»[5])

Rabbi Jehudha sa: «Vær forsiktig når du lærer; for en villfarelse når du studerer kan vokse til en forsettelig synd.»

Rabbi Schimᶜon sa: «Det finnes tre slags kroner: Lovkronen,

---

[1]) Til en rettsavgjørelse krevedes minst tre dommere. Se ovenfor kap. 3. [2]) En enkelt dommer skal bøie sig for de andre, ikke omvendt. [3]) Matt 6, 33. [4]) Ap gjern 5, 38. [5]) Matt 10, 40.

prestekronen og kongekronen, men det gode navns krone overgår dem alle.»

Rabbi Nehoraj sa: «Når du utvandrer, så dra til et sted der Loven er å finne — tenk ikke med dig selv at den vil komme efter dig — så studiekamerater kan hjelpe dig og befeste den, stol ikke på egen forstand.»

Rabbi Jannaj sa: «Det står ikke i vår makt å forstå niddingenes lykke og ei heller de rettferdiges plager.»

Rabbi Matheja ben Cheresch sa: «Kom alle mennesker i forkjøpet med din hilsen; vær heller løvens hale enn revens hode.»

Rabbi Jaᶜaqobh sa: «Denne verden er som et forværelse til den kommende; gjør dig i stand i forværelset så du kan gå inn i spisestuen.»

Han sa også: «En eneste time i bot og gode gjerninger her i verden er skjønnere enn et helt liv i den kommende, og en eneste time salighet i den kommende verden er skjønnere enn et helt liv her på jorden.»[1])

Rabbi Schimᶜon ben ʾElᶜazar sa: «Søk ikke å berolige din kollega når han raser og kom ikke med trøstende ord når han står for sin venns båre. Kom ikke med spørsmål i løftets time; gjør dig ingen møie med å besøke ham i fornedrelsens stund.»[2])

Schemuʾel den Lille sa: «Når din fiende faller så gled dig ikke, når han snubler så fryd dig ikke»[3]) (forat ikke Jahvæ skal se det og harmes og så opgi sin vrede mot ham[4])).

Elischaᶜ ben ʾAbhuja sa: «Den som lærer som barn, hvem ligner han? Han ligner blekk som er skrevet på nytt papir. Den som lever som gammel, hvem ligner han? Han ligner blekk som er skrevet på avvisket papir.»

Rabbi Jose ben Jehudha fra Kefar hab-Babhli sa: «Den som lærer av barn, hvem ligner han? Han ligner en som eter umodne druer og drikker gjærende vin; men den som lærer av gamle, hvem ligner da han? Han er lik en som spiser fullmodne druer og drikker gammel vin.»

Rabbi sa: «Se ikke på krukken, men på det som er i den; for det

[1]) Dette liv er botens og arbeidets tid, det kommende fullendelsen i Guds nærvær. Den vakreste setning i Pirke-Abhoth. Smlg. Gal 6, 9. [2]) Hvor mistroisk den ulykkelige kan være i ulykken, vidner jo klagesalmene altfor ofte om. Smlg. salme 41, 7. [3]) Ordsprog. 24, 17 (18). [4]) Senere innføiet (se Ordsprog. 24, 18).

finnes nye krukker som er fulle av gammel vin, og det gis gamle krukker hvori det ikke engang er ny vin.»[1])

Rabbi ʾElʿazar, asfalthandleren, sa: «Misunnelse, sanselig lyst og ærgjerrighet fører mennesket ut av verden før tiden.»

Han sa også: «De fødte er født for å dø, og de døde er døde for igjen å få liv, og de gjenoplivede har fått nytt liv for å stå til rette, for å erkjenne, bekjenne og la sig overtyde om at *Han* er Gud, *Han* er former og *Han* er skaper, *Han* er mester, *Han* er dommer, *Han* er vidne, *Han* er anklager, *Han* er den som engang skal dømme, priset være Han. Hos *Ham* finnes ei brott eller glemsel; *Han* gjør ikke forskjell på folk eller tar imot tilstukket gods; for alt tilhører jo Ham. Vit at alt blir bokført og la ikke din sanselige drift forlede dig til å tro at Scheʾol er et tilfluktssted for dig; for mot din vilje er du skapt, uten å bli spurt er du født og uten egen vilje lever du, mot din vilje dør du og hvad enten du vil eller ei skal du engang avlegge fullt regnskap for Kongen over kongenes konger, den Hellige, priset være Han!»

Femte kapitel.[2])

Med ti ord blev verden skapt.[3]) Hvad lærer Skriften oss ved å fortelle det? Kunde den ikke vært skapt med ett ord? Nei, det skjedde for å stille til skamme niddingene som driver den verden mot undergang som er skapt ved de ti ord, og for å gå rikelig lønn til de rettferdige som holder oppe denne verden som blev til på de ti Guds ord.[4])

Det er ti slekter fra ʾAdham til Noaʿ som skal kunngjøre den store langmodighet som finnes for Ham; for alle slekter opsamlet vrede for Ham inntil Han endelig førte over dem Storflommens vann.[5])

Det er ti slekter fra Noaʿ til ʾAbhraham som skal kunngjøre den store langmodighet som finnes for Ham; for alle slekter opsamlet vrede for Ham inntil ʾAbhraham, vår Far, kom og fikk den lønn som var ment til dem alle.

---

[1]) Rabbi tar altså ungdommen i forsvar mot rabbi Jose ben Jehudha. 2) Merk at ordene som anføres er anonyme. [3]) 1 Mos 1, 3, 6, 9, 11, 14, 20, 24, 26, 28, 29. [4]) Smlg. Zarathuschtras lære om menneskets betydning for verdens beståen. [5]) Merk omskrivningen «for Ham» som anvendes for å undgå anthropopatiske forestillinger om Gud.

Ved ti fristelser er ᵓAbhraham, vår Far, blitt prøvet, men han bestod dem alle så han kan kunngjøre hvor stor kjærlighet han hadde, ᵓAbhraham, vår Far.

Ti under oplevet våre fedre i Egypten[1]) og ti ved havet. (Ti plager førte den Hellige — priset være Han! — over egypterne i Egypterland og ti ved havet.[2]))

Med ti prøvelser fristet våre fedre Gud[3]) i ørkenen, for det står jo skrevet: «ti ganger fristet de mig og de hørte ikke på min røst.»[4])

Ti under oplevet våre fedre i Helligdommen: Aldri har en kvinne født for tidlig på grunn av duften fra offerkjøttet[5]) og aldri har offerkjøttet luktet vondt. Aldri har ypperstepresten hatt urent tilfelle[6]) på forsoningsdagen, og aldri var en flue å se i slakterummet. Aldri fantes noget forkastelig ved førstegrødeofferet eller på de to brød[7]) eller skuebrødene.

Aldri har nogen regnskur slukket ilden i offerveden, ei heller har vinden nogensinne slått ned røksøilen.[8]) Skjønt de stod tett så hadde de fullt op av rum når de kastet sig ned. Aldri blev nogen i Jerusalem bitt av slange eller skorpion, og aldri sa nogen til sin felle: «Det er for lite plass her til at jeg kan overnatte i Jerusalem.»

Ti ting blev skapt kvelden før schabbath mellem solnedgang og solopgang: Jordens gap,[9]) brønnåpningen,[10]) eslets munn,[11]) regnbuen,[12]) mannaen,[13]) staven,[14]) Schamir,[15]) skrivekunsten, skriveredskapet og Lovtavlene. Det er også nogen som nevner demonene og Mosche grav og ᵓAbhraham, vår Fars vedder. Andre sier: Også tang blir laget med tang.[16])

Syv ting karakteriserer den udannede og syv den lærde. Den vise taler ikke i nærvær av den som er visere enn ham selv, han avbryter ikke sin kollega og forhaster sig ikke, når han svarer. Han spør i overensstemmelse med regelen, og når han svarer så holder

[1]) De ti egyptiske plager. 2 Mos 7, 8 flg. [2]) Dublett til foregående setning. [3]) Maqom. [4]) 4 Mos 14, 22. [5]) Skjønt den svangre kvinne måtte avholde sig fra å spise sig mett av offerkjøtt, så førte det dog ikke til nogen for tidlig fødsel. [6]) Eufemisme, pollusjon. [7]) 3 Mos 23, 17. [8]) 1 Mos 4, 5. [9]) 4 Mos 16, 32. [10]) Mirjambrønnen 4 Mos 20, 1 flg. 1 Kor 10, 1—4. [11]) 4 Mos 22, 28. [12]) 1 Mos 9, 13. [13]) 2 Mos 16, 15. [14]) 2 Mos 4, 17. [15]) I den rabbinske legende var Sch. en orm med en egen kraft som endog spaltet sten. Den blev av Salomo brukt til stensprengning ved tempelbygget da jern ikke kunde anvendes, 1 Kong. 6, 7. [16]) Gud har gitt menneskene de første redskaper.

han sig til saken. Han taler om det første først og det siste sist, og om det han ikke har hørt, sier han: Det har jeg ikke hørt omtale. Han bekjenner hvad sant er, mens det motsatte av disse ting er tilfelle med den ulærde mann.

Syv slags straff følger på de syv hovedsynder: Når nogen gir tiende, men andre ikke, så kommer hungersnøden som følge av tørke og da sulter nogen, mens andre er mette. Beslutter de sig til ikke å gi tiende, så kommer hungersnød på grunn av opstand og tørke. Og vil de ikke bære frem kakeoffer[1]), så kommer hungersnød som ender med undergang. Pesten kommer inn i verden på grunn av de brott som krever dødsstraff, og som omtales i Loven, hvis de ikke blir overgitt til domstolen, eller også på grunn av innsamling av det syvende års frukt.[2]) Krig kommer inn i verden når rettsavgjørelsen trekkes ut eller retten forvrenges eller på grunn av dem som ikke lærer Loven i overensstemmelse med den givne norm. Villdyr kommer inn i verden på grunn av mened og gudsbespottelse.[3]) Bortførelse kommer inn i verden på grunn av avgudsdyrkelse, utukt, blodsutgydelse og overtredelse av sabbatsåret.

I fire perioder tiltar pesten: I det fjerde år, i det syvende år, ved utgangen av det syvende år og ved slutningen av løvhyttefesten hvert år. I det fjerde år hvis det tredje års tiende til de fattige ikke utredes,[4]) i det syvende år dersom fattigtienden for det sjette år ikke betales, ved utgangen av det syvende år hvis grøden for sabbatsåret høstes, og ved utgangen av løvhyttefesten hvert år hvis avgiften til de fattige blir røvet.

Menneskene kan deles i fire klasser efter sin måte å tenke på. De som sier: mitt er mitt og ditt er ditt. Det er en middelmådig tankegang, nogen kaller det Sedhoms måte å tenke[5]) på. Andre sier: mitt er ditt og ditt er mitt — så taler den udannede. Nogen sier: mitt er ditt og ditt er ditt — de er de fromme, mens andre sier: ditt er mitt og mitt er mitt, og det er niddingene.

Det gis fire slags sinnelag: En har lett for å bli vred, men også lett for å falle til ro, for ham går tapet op i vinsten. Så er det den som sent blir vred og sent faller til ro, for ham går vinningen op i spinningen; men den som sent blir vred og lett faller til ro — det

---

[1]) 4 Mos 15, 20. [2]) Den skulde gå til fattige. 2 Mos 23, 10 flg. [3]) I teksten står: bespottelsen av Navnet. [4]) 5 Mos 14, 28. [5]) Hesek 16, 49.

er den fromme, mens niddingen derimot lett blir sint og har vanskelig for å falle til ro.

Det gis fire slags disipler: De som er raske til å opfatte; men også raske til å glemme, hvad de vinner det taper de og. Andre er sene til å høre; men også sene til å glemme, for dem går tapet op i vinsten. Og så er det de som er kvikke til å opfatte og sene til å glemme — det er de vise. Å være sen til å opfatte og ha lett for å glemme, det er en dårlig lodd.

De som gir almisse kan deles i fire slag: Den som selv ønsker å gi, men ikke vil at andre skal gjøre det, han misunner andre.[1]) Dernæst den som vil at andre skal gi, men selv ikke vil gi, han er gjerrig. Den som selv gir og vil at andre skal gi, han er den fromme, mens den som hverken selv vil gi eller ønsker at andre gir er en nidding.

Fire slags folk kommer til lærehuset: De som kommer dit, men ikke handler efter hvad de har lært, de får besøkets lønn. Så er det de som lever efter lærdommen uten å gå dit, de får handlingens lønn, endelig er det de som går dit og handler efter hvad de har lært — det er de fromme, men de som hverken går dit eller handler, de er niddinger.

De som sitter for de vise kan deles i fire slag: Svampen, trakten, silen og drøftetrauet. Svampen som suger til sig alt uten forskjell, trakten som samler her og slipper der, silen som slipper vinen ut, men beholder bunnfallet, drøftetrauet som slipper ut agnene, men beholder kornet.

All kjærlighet som er knyttet til gjenstanden selv, ophører når gjenstanden ikke er mer; men den kjærlighet som ikke er knyttet til en gjenstand ophører ikke i all evighet. Hvilken kjærlighet er det som henger ved selve tingen? Det er 'Amnon og Thamars kjærlighet.[2]) Hvilken kjærlighet er det da som ikke kleber ved gjenstanden? Det er Davids og Jehonathans kjærlighet.[3])

Enhver diskusjon som finner sted med tanke på himmelen, har varig verd; men den som ikke finner sted med tanke på himmelen, har ingen blivende verdi. Hvilken strid er det som finner sted med tanke på himmelen? Det er den strid som Schammaj og Hillel

---

[1]) Nemlig ros for velgjørenhet. [2]) 2 Sam 13. [3]) 1 Sam 18.

førte. Og hvilken er det som føres uten tanke på himmelen? Det er den strid som blev ført av Qorach og hans sleng.[1])

Hver den som fører mange på rettferds vei kommer ikke i syndens vold; men enhver som leder mange ut i synden, han får ikke leilighet til å gjøre nogen bot. Mosche var således en rettferdig som førte mange på rettferds vei, og de manges fortjeneste klebet ved ham; for det heter jo: «Jahvæs rettferdighet og rett øvet han med Israel.»[2]) Men Jaråbhʿam syndet og førte mange ut i synd, og de manges synd, den klebet ved ham; for det heter: «På grunn av de synder Jaråbhʿam selv begikk eller forførte Israel til å begå.»[3])

Det er tre ting som er karakteristisk for en disippel av vår Far, ᾿Abhraham, og det er likeså tre ting som kjennetegner en elev av niddingen Bilʿam. Godt øie, saktmodighet og et ydmygt sinn kjennetegner en ᾿Abhrahams disippel, mens ondt øie, havesyke og hovmodig sinn kjennetegner en Bilʿams disippel. Hvad er forskjellen mellem ᾿Abhrahams og Bilʿams disipler? Jo, Bilʿams disipler vandrer til Gehenna; for det står skrevet: «Du Gud, styrter dem ned i Gruben,[4]) blodmenn og bedragere får ikke leve sitt halve liv engang, men *jeg*, jeg stoler på dig.»[5]) Men ᾿Abhrahams, vår Fars disipler, arver Paradiset; for det står skrevet: «for å la dem som elsker mig få arv og fylle deres forrådsrum.»[6])

Jehudha ben Tema᾿ sa:[7]) «Vær sterk som leoparden, lett som ørnen, rask som gasellen og kraftig som løven til å gjøre din himmelske fars vilje.»

Han sa også: «Den som har et overlegent ansikt, vandrer til Gehenna, men den blyge går til Paradiset. Måtte det ønske komme for dig[8]) Jahvæ, vår Gud, du våre fedres Gud, at du bygget op igjen din by i våre dager og gav oss den lodd du lover oss i Loven din.»

Videre sa han: «I femårsalderen til Skriften, ti år gammel til Mischna, tretten år til bønneplikt, i femtenårsalderen til Talmudh, atten år i ekteseng, tyve år til arbeid for livets ophold, tredve år i manndoms kraft, firti år er innsikts alder, femti år da gir man råd, seksti år da er man gammel og sytti år er oldings alder, åtti

[1]) 4 Mos 16. Smlg. Ap Gj 5, 38 flg. [2]) 5 Mos 33, 21. [3]) 1 Kong 14, 16. [4]) Navn på helvede. [5]) Salme 55, 24. [6]) Ordspr 8, 21. Dette avsnitt som handler om Abhrahams og Bilʿams disipler gir et godt billede av den jødiske polemikk mot de kristne, idet Bilʿam her står som navn på Jesus. Bilʿams disipler er de kristne. [7]) Her beg. igjen autorangivelsen. [8]) Hypostasering.

år er megen styrke,[1]) nitti år er ryggen bøiet og hundre år da er man død, gått bort, forsvunnen fra denne jord.»

Ben Bag-bag sa: «Snu den[2]) hit og snu den dit; for i den er alt, ja, alt du trenger. Forlat den ikke, for ingen bedre lodd du blir til del.»

Ben He-He sa: «Efter som man strever får man lønn.»

Sjette kapitel.

Tilegnelse av lovkunnskap.

De vise lærte i Mischnas sprog, sæl den som tok et utvalg av dem og deres lære.[3])

Rabbi Meᵓir sa: «Enhver som driver studium i Loven for dens egen skyld, kommer i besiddelse av mange ting, ja, ikke bare det, hele verden må til for å opveie dem for ham. Han blir kalt venn, elsket, en som elsker Gud[4]) og skapningen, en som gleder Gud[4]) og mennesker, blir iført ydmyghet og gudsfrykt, blir dyktig i rettferd, fromhet, rettskaffenhet og pålitelighet, han blir fjernet fra synd og ført til fortjenstlige verk. Av ham får man råd, dyktighet, innsikt og styrke; for det heter: «*Jeg* har råd og dyktighet, *jeg* er innsikt og *jeg* har styrke.»[5])

Han får kongerang og herrevelde og evne til å forske retten. Lovens hemmeligheter blir ham åpenbart; han blir en kilde som aldri tørrer, han blir en strøm som bestandig tiltar, ydmyg er han og langmodig, forsmedelser, de tilgir han. Han blir større og høiere enn alle ting.»

Rabbi Jehoschuaᶜ ben Lewi sa: «Hver eneste dag går en røst ut fra Chorebhs fjell, den forkynner og roper ut: Ve skapningen fordi den har krenket Loven — for enhver som ikke driver lovstudium er dadel verdt. Det heter jo: «Som en gullring i et grisetryne er en skjønn kvinne uten forstand.»[6]) Skriften sier: «Tavlene var Guds verk, og skriften var Guds skrift og den var innrisset på tavlene.»[7]) Les dog ikke «innrisset», men «frihet»;[8]) for du har ingen som er

[1]) Salme 90, 10. [2]) Loven. [3]) D. v. s. samleren av dette kapitel. [4]) Maqom. [5]) Ordspr. 8, 14. [6]) Skriftbeviset er kun forståelig når man har in mente at nazuf, dadelverdig, klinger = nezem ᵓaf, nesering. Det hele beror på ordspill. Muligens tenkes her på de kristne. Ordspr 11, 22. [7]) 2 Mos 32, 16. [8]) Nytt ordspill: charuth = innrisset, inngravet og cheruth = frihet. Kristen og jødisk frihet, Johs ev 8, 32—33.

fri uten den som driver med lovstudium. Enhver som driver lovstudium stiger stadig høiere; det står jo skrevet: «Fra gave til Gudsarv og fra Gudsarv til høidene.»[1])

*) Den som lærer av sin næste bare et eneste kapitel, eller en enkelt læresetning eller et vers, ett enkelt ord eller bare en bokstav, han plikter å vise ham ære; for slik finner vi at tilfellet var med David, Israels konge, som skjønt han ikke hadde lært mer enn to ord av 'Achithofel dog kalte ham sin lærer, venn og fortrolige; for det står jo: «Men *du* min likemann, min venn og fortrolige.»[2]) Kan man ikke her slutte fra det mindre til det større? Når nu David, Israels konge, som ikke hadde lært mer enn to ting av 'Achithofel, dog kalte ham sin lærer, venn og fortrolige, hvor meget mer plikter da ikke den som av sin studiefelle lærer et kapitel, en læresetning, et vers, et ord eller kanskje bare en bokstav, å vise ham ære? Og det gis ingen annen sann ære enn lovkunnskap; for det står skrevet: «De vise får ære som lodd» og «de fromme arver hvad godt er».[3]) Og det gis intet virkelig godt uten Loven; for det heter: «En god lære har jeg gitt dere, min Lov, forlat den ikke.»[4])

Dette er veien til lovkunnskap: Spis et stykke brød og salt og drikk vann med mål,[5]) sov på jorden, lev et tarvelig liv, men strev med Loven. Hvis du gjør slik så — «sæl dig og vel dig!» «Sæl dig» i denne verden og «godt for dig» i den kommende.[6])

Streb ikke efter høi stilling, vær ikke æresyk. Gjør mer enn du lærer du skal. Ønsk dig ikke kongenes bord; for ditt bord er mer verdt enn deres, og din krone er mer verdt enn deres, og du kan stole på din arbeidsherre at han vil gi dig lønn for ditt strev.

Lovkunnskap er mer verd enn preste- og kongeverdighet; for tredve fortrin kreves for å være konge og fire og tyve for å være prest, men til erhvervelse av lovkunnskap kreves åtte og firti ting, og de er: studium, opmerksomhet, trening av lebene, hjertets innsikt, hjertets omtanke, redsel og frykt, ydmyghet, glede, betjening av de vise, forskning i forbund med studiefeller, disputt med disipler, overveielse, lesning av Skriften og studium av Mischna,

---

1) 4 Mos 21, 19 er Mattana (gave), Nachali'el (gudsarv) og Bamoth (høider) egennavn! *) Anonyme ord. [2]) Salme 55, 14. Targum tyder dette ord om 'Achithofel. Hvilke to ting det her tenkes på kan ikke sies. Muligens er teksten korrupt. [3]) Ordspr 3, 35 og 28, 10. [4]) Ordspr 4, 2. [5]) Hesek 4, 11. [6]) Salme 128, 2.

mindre handel og mindre søvn, mindre fornøielse, mindre spøk, mindre opgåen i arbeid for livets ophold, langmodighet, godt hjerte, tillit til de vise, tålsomhet i lidelse, kjennskap til sin plass i livet og glede over sin lodd, et gjerde om det som sies, ingen tilregnelse av personlig fortrin, å være elsket, elske Gud, kjærlighet til skapningen, kjærlighet til almisser, glede over tilrettevisning, kjærlighet til de rettferdige, ingen æresyke, mangel på stolthet over sin lærdom, ingen glede over domsavsigelse, et løft i sin felles åk, en så mild dom som mulig over ham, vilje til å føre ham til sannheten og lede ham til fred, overleggelse når man lærer, spørsmål, svar, høren og innpregen av det nye, læren for å lære, læren for å handle, styrkelse av sin lærers visdom, opmerksomhet mot det hørte, refereren av et ord i ophavsmannens navn. Du har jo lært at hver den som fremsier et ord i hans navn som har sagt det, han bringer forløsning for verden, for det heter: «Da sa Ester det til kongen i Mårdekhajs navn.»[1])

Loven er stor; for den gir liv til den som holder den både her i verden og i den kommende; for det heter: «Liv er de for dem som finner dem og lægedom for alt hans kjød.»[2]) Videre sier skriften: «Det skal være helbredelse for ditt legeme og livssaft for dine ben.»[3]) Ennvidere heter det: «Et livsens tre er den for dem som griper den, og de som holder fast ved den, de er sæle.»[4]) Og det heter: «En fager krans er de for ditt hode og et smykke for din hals.»[5]) Og videre: «Den vil sette en fager krans på ditt hode, skjenke dig en prektig krone.»[6]) Videre heter det: «I høire hånd har den langt liv og i venstre rikdom og ære.»[7]) Og endelig: «For langt liv og mange leveår og fred skal de gi dig i rikt mål.»

Rabbi Schimᶜon ben Jehudha sa i rabbi Schimᶜon ben Jochajs navn: «Skjønnhet, kraft, rikdom, ære, visdom, alder, grått hår og sønner er skjønt for de rettferdige og skjønt for verden; for det heter: grått hår er en fager krone, den finnes på rettferds vei.»[8]) Og videre: «De gamles krone er barnebarn, og barnas pryd er deres fedre.»[9])

Og det heter: «Styrken er de unge menns pryd og de gamles prakt er de grå hår.»[10]) Og endelig: «Månen skal skamme sig og

---

[1]) Ester 2, 22. [2]) Ordspr 4, 22. [3]) Ordspr 3, 8. [4]) Ordspr 3, 18. [5]) Ordspr. 1, 9. [6]) Ordspr 4, 9. [7]) Ordspr 3, 16. [8]) Ordspr 16, 31. [9]) Ordspr 17, 6. [10]) Ordspr 20, 29.

solen bli beskjemmet for Jahvæ Sebhaᶜoth er blitt konge på Sions fjell og i Jerusalem, for hans eldste er det herlighet.»[1])

Rabbi Schimᶜon ben Menasjaᵓ sa: «Disse syv egenskaper som de vise nevner for de rettferdige fantes alle hos Rabbi og hans sønner.»[2])

Rabbi Jose ben Qismaᵓ sa: «Det var engang jeg gikk på en vei, da kom en mann mig imøte og hilste. Da jeg hadde hilst igjen sa han til mig: Rabbi hvor hører du hjemme? Jeg svarte ham da: Jeg er fra en stor by hvor det er vismenn og skriftlærde. Da sa han til mig: Rabbi, vilde du slå dig ned hos oss på vårt sted? Jeg vilde da gi dig tusen ganger tusen gulldenarer, kostbare stener og perler. Jeg svarte ham da: Min sønn, selv om du gav mig alt sølv og gull og alle kostbare stener og perler som finnes i verden, så vilde jeg ikke bo på noget annet sted enn der Loven er; for i menneskets dødsstund da følger hverken sølv eller gull eller kostbare stener eller perler det, kun Loven og de gode gjerninger;[3]) for det står skrevet: «Når du går, så leder den dig, når du ligger, så våker den over dig, når du våkner, taler den til dig.»[4]) Når du går så leder den dig — i denne verden, når du ligger, så våker den over dig — i graven, og når du våkner, taler den til dig — i den kommende verden. Og videre: «Mitt er sølvet, mitt er gullet,» lyder ordet fra Jahvæ Sebhaᵓoth.»[5])

*) Det er fem ting som den Hellige — velsignet være han! — har utvalgt sig som eiendom i verden, det er: Loven én ting, himmel og jord er én, ᵓAbraham én, Israel én og Templet én. Loven — hvorav slutter vi det? Det står skrevet: «Jahvæ har erhvervet mig som det første på sin vei, først av sitt verk i fordums tid.»[6]) Og når det gjelder himmel og jord? Det står skrevet: «Så sier Jahvæ: Himmelen er min trone og jorden min fotskammel. Hvilket hus vil dere bygge for mig, hvilket sted kan være boplass for mig?»[7]) Videre: «Hvor mange er ikke dine gjerninger, Jahvæ, alle har du gjort med visdom, jorden er full av din eiendom.»[8]) Og når det gjelder ᵓAbhram? Det står skrevet: «Han velsignet ham og sa til ham: Velsignet være ᵓAbhram fra den høieste Gud, himmelens

---

[1]) Jes 24, 23. [2]) Rabbi er, som nevnt i innledninge, redaktøren av Mischna. [3]) Johs åpenb 14, 13. [4]) Ordspr 6, 22. [5]) Hag 2, 8. *) Anonyme ord. [6]) Ordspr 8, 22. [7]) Jes 66, 1. [8]) Salme 104, 24.

og jordens eier.»[1]) Og Israel? Det står skrevet: «Inntil ditt folk, Jahvæ, var kommet forbi, det folk som du tok i eiendom.»[2]) Og videre: «Til de hellige som er på jorden, de fromme som har mitt fulle velbehag.»[3]) Når det gjelder Templet? Det står skrevet: «Stedet som du gjorde til bolig for dig, Jahvæ, helligdommen du grunnet med dine hender, Jahvæ.»[4]) Og endelig: «Han førte dem til sitt hellige land, fjellet hans høire hadde tatt til eiendom.»[5])

Alt hvad den Hellige — priset være han! — har skapt i verden, har han skapt til sin ære; for det heter: «Alt som bærer mitt navn, som jeg har skapt til min ære, formet og laget.»[6]) Og endelig: «Jahvæ er konge evig og alltid.»[7])

---

[1]) 1 Mos 14, 19. [2]) 2 Mos 15, 16. [3]) Salme 16, 3. [4]) 2 Mos 15, 17. [5]) Salme 78, 54. [6]) Jes 43, 7. [7]) Det siste avsnitt er en slutningsdoksologi som den siste samler har tilføiet og lar klinge ut i de kjente og for Israel så kjære ord, 2 Mos 15, 18.

«VERDEN ER EN BRO»

JESUS-ORD HOS AL-GHAZALI

Av Sten Bugge.

I min artikkel om «Jesus-ord utenfor de kanoniske evangelier» i «For Teologi og Kirke» hefte 3 iår citeres et ord som finnes angitt i Henneckes bok om nytestamentlige apokryfer, og som lyder så: «Jesus, hans navn være velsignet, sier: *Verden er en bro, derfor gå over den, men bygg ikke ditt hus på den.*» Dette ord har Hennecke igjen hentet fra en artikkel av Moule som sier at ordet finnes innhugget over en port i en forlatt keiserstad i Nordindia. Om denne by, Futti-pore Sikri, kunde jeg oplyse at den var bygget av Akbar den store ca. år 1600, og at Akbar bygget i den også et palass for en kristen hustru, men noget nærmere om selve ordet og dets oprinnelse kunde jeg ikke meddele i min tidligere artikkel. Her oppe på Kuling hvor dette skrives har jeg imidlertid fått vite noget mere som det kanskje kan være av interesse å komme med og som ikke synes å være kjent av teologer.

Som hovedtaler for misjonærene på deres store sommermøte her oppe iår var innbudt dr. S. Zwemer, som i 40 år har vært den ledende muhamedaner-misjonær, og nu i fire år vært professor ved Princeton Theol. Seminary i U. S. A. Han er også redaktør av tidsskriftet «The Moslem World» og forfatter av en hel rekke bøker om muhamedanismen og vel en av dens største nulevende kjennere. Av ham fikk jeg tilfeldigvis høre at dette ord også finnes hos Al-Ghazali, den muhamedanske mystikks (sufismens) store lys. Dr. Zwemer henviste mig til en bok han selv hadde skrevet om Al-Ghazali, nemlig «A Moslem Seeker After God» (New York 1920),

hvori han også har et kapitel om «Jesus i Al-Ghazali», og her har han samlet ord av Jesus som finnes f. o. fr. i Al-Ghazalis hovedverk «Ihya» (i fire bind hver på ti bøker), men også i nogen andre av hans skrifter, og disse Jesus-ord er da for oss av stor interesse.

Nu meddelte dr. Zwemer mig også at det efter at han hadde skrevet sin bok er utkommet en annen av en katolsk forsker og på latin, og her er samlet alt som overhodet forekommer av eller om Jesus i hele den muhamedanske tradisjon. Imidlertid var han ikke i stand til å huske forfatterens navn. Da mitt eget kjenskap til muhamedanismen er lite og nødvendigvis annenhånds, vil jeg da i det følgende for kjensgjerningers vedkommende vesentlig støtte mig til Zwemers bok, og litt til artikkelen om Al-Ghazali i Hastings' Encyclopedia of Religion and Ethics (under Ethics). Slutningene står for min egen regning.

Det er muligens nødvendig å gi nogen oplysninger om Al-Ghazali først. Han var født i Tus i provinsen Khorasan i Persia i 1058 og døde på samme sted i 1111. I slutten av sitt liv oplevet han derfor det 1. korstog og oprettelsen av en kristen stat i Palestina, og i løpet av sitt liv besøkte han store deler av den muhamedanske verden. Vi kan imidlertid legge merke til at de steder hvor han tilbragte en god del av sitt liv, Bagdad og Persia, også var nestorianernes faste borger. Efter å ha begynt sitt liv som en av de mest blendende begavelser som lærer og med utsikt til de høieste utmerkelser, gjennemgikk han en alvorlig omvendelse som gjorde ham til en verdensforsagende, om neppe verdensssky, mystiker og det største navn innen sufismen.

Dette hans asketiske syn kommer sikkert også til uttrykk i valget av hans citater, idet han vel både bevisst og ubevisst bare meddeler slikt som kan støtte hans syn på verden og religionen. Av Jesuscitater finnes det nu en forbausende mengde hos ham. Dette henger vel sammen dermed at for muhamedanismen er Jesus også en profet og Guds ord, og særlig dermed at i Jesus Kristus fant Al-Ghazali noget, som han bare med stor vanskelighet kunde eksegere sig til hos Muhamed, nemlig kjærligheten på den ene side og friheten fra verden på den annen.

Disse citater av Jesu ord og fortellinger om ham er nu av meget forskjellig oprinnelse. Nogen er kanoniske Jesus-ord. F. eks.:

«Jesus, fred være med ham, sa: Enhver som både handler og lærer skal kalles stor i himmelens rike» (Ihya I, p. 6, efter Mt. 5, 19)[1].) Og: «Jesus, fred være med ham, sa: Det er blitt sagt om den gamle tid: En tann for en tann og en nese for en nese. Men jeg sier til eder: Gjengjeld ikke ondt med ondt, men til den som slår dig på det høire kinn, vend også det venstre, og med den som ønsker du skal gå en mil, gå to med ham, og til den som tar bort din kappe, gi også din underklædning» (Ihya IV, p. 52, Mt 5, 38—41).[2])

Jeg kunde også anføre andre ord som ligger like op til kanoniske. Al-Ghazali viser sig dessuten også å ha kjennskap til lignelsen om den rike mann og Lasarus. Bortsett fra den siste synes alle hans autentiske citater å skrive sig fra Matteus-evangeliet, særlig bergprekenen. Selv om nu disse ord kunde være kommet til ham gjennem muntlig overlevering innen muhamedanismen, eller ved samtaler med kristne, skulde det synes å ligge nærmest å tro at han har dem fra sin egen lesning av skriften, så meget mere som han selv uttrykkelig sier at han har lest i Jesu evangelium. Dette bestyrkes enn ytterligere derved at det på hans tid allerede forelå oversettelser til arabisk av store deler av Den hellige skrift, om ikke av den hele. Imidlertid rokkes ens tro på Al-Ghazalis bibellesning noget ved følgende citat fra en annen av hans bøker (Risala Ayyuh' Al-Walad = «Oh barn»):

«I sannhet så jeg i Jesu evangelium (bønner og fred være med ham) at han sa: «Fra den time da den døde blir lagt i kisten, inntil den tid da han hviler på gravens rand, vil Gud rette firti spørsmål til ham, av hvilke det første er: Oh min tjener, du har i mange år renset dig selv så du kan vise dig for mennesker, men ikke en time har du renset dig for mine porter, og hver dag lød en røst i dine ører: Hvad du gjør for andre, hvorfor gjør du ikke det for mig som omgir dig med min miskunn?» Men du var døv og vilde ikke høre.»[3])

Når man så hører at Al-Ghazali citerte den muhamedanske tradisjon så skjødesløst at Zwemer fant 600 steder hvor han feilaktig henviser til kapitler hvor hans citater skulde finnes, blir man enn mere skeptisk. Allikevel, den mulighet må holdes åpen at han

[1]) A Moslem Seeker, p. 273. [2]) Samme, p. 275. [3]) Samme, p. 175.

engang har lest i det minste noget av Matt. Han sier jo ikke at han har det for sig. Og at en slik lengst forgangen lesning kan ligge bak andre av Al-Ghazalis citater synes mig sannsynlig, f. eks. i: «En sa til Jesus: La mig gå med dig på dine vandringer. Han svarte: Opgi alt du har og følg mig» (Vihya IV, p. 170.)[1])

Dette er jo åpenbart en kombinasjon av Mt 8, 19 og 19, 21 og beror på at disse to situasjoner er bragt sammen i hukommelsen til en.

Når man ser på de mange andre citater som ligger ennu fjernere fra det oprinnelige, men hvor en kanonisk kjerne dog foreligger, føler man sig ennu mere usikker. Her er det ofte vanskelig å si om vi bare har et forvansket kanonisk ord eller et helt apokryft. Grensene må jo her i almindelighet bli flytende. F. eks. i følgende: «Jesus, fred være med ham, sa:

Sannelig (hvete)høsten vokser ikke på fjellet, men på sletten. Således arbeider visdommen i de ydmyges hjerte og ikke i de stoltes» (Vihya III, p. 240).[2])

Her er mange muligheter. Det kan foreligge en sterk forskyvning i hukommelsen m. h. t. ett eller flere kanoniske ord hos forfatteren selv. Eller han kan citere vesentlig korrekt ett ord forvansket av en annen. Eller han kan ha funnet på det selv. Eller han kan ha lest det i et apokryft evangelium. Det siste er noget man må ha sig for øiet, da det er meget tenkelig at ett eller annet av de apokryfe evangelier er falt i hendene på ham og han har tatt det for god fisk. Dette gjelder særlig de gnostiske evangelier med asketisk tendens som Al-Ghazali måtte følt sig tiltrukket av, hvis han var støtt på dem.

Når vi kommer til de ord eller fortellinger om hvilke vi må si at de ikke kan representere nogen mulig forvanskning av bibelsk stoff, står vi igjen overfor to muligheter: Den ene er at vi her har frie opfinnelser, og den annen at vi har en genuin tradisjon som imidlertid ikke var kommet inn i den kanoniske strøm, men hadde ført en ubemerket tilværelse et eller annet sted for så å dukke op i ikke-kristne omgivelser. At det aller meste av det vi møter er i egentligste forstand apokryft og representerer bevisste eller ubevisste opfinnelser trenger ikke noget bevis hvad storparten av slike

[1]) A Moslem Seeker, p. 274. [2]) Samme, p. 279.

meddelelser hos Al-Ghazali angår. Han står her sammen med Muhamed, som i Koranen bringer en hel del «kristelig» stoff som vel er hans egen opfinnelse eller skyldes fantasien av hans hjemmelsmenn. Og den samme tendens til å fabrikere opbyggelig stoff har gjort sig gjeldende også efter Muhamed, så det alt tidlig foreligger en mengde av i egentligste forstand apokryfe overleveringer om ham.

Av Al-Ghazalis apokryfe stoff skal jeg meddele følgende:

«Det fortelles at Jesus en dag lå og hvilte med en sten til hodepute, og djevelen gikk forbi og sa: Oh, Jesus, nu har du vist din kjærlighet til verden! Da tok Jesus stenen, kastet den på ham og sa: Ta den og verden (med den)» (Vihya III, p. 26).[1])

Al-Ghazali har også den kjente fortelling om den døde hund som ingen fant noget tiltalende ved uten Jesus alene som sa: «Hvor vakkert skinner dens hvite tenner!»[2]) Av andre Jesus-ord har han f. eks.:

«De sa til Jesus: «Lær oss hemmeligheten med kjærligheten til Gud.» Han svarte: «Hat verden og Gud vil elske eder» (Vihya III, p. 141).[3])

(Dette siste kan være en svak gjenklang av Jakob 4, 4.)

«Jesus, fred være med ham, sa: Velsignet er det øie som sover og ikke betrakter overtredelse, men er lysvåkent for det som ikke er syndig» (Vihya IV, p. 260).[4])

Foruten disse meddeler Zwemer en hel rekke andre. Jeg har bare tatt med disse som gir et uttrykk for Al-Ghazalis asketiske verdenssyn.

Vi kommer så til vårt egentlige tema, det Jesus-ord som finnes innhugget i Futti-pore Sikri, og hos Al-Ghazali i Vihya III, p. 149, nemlig:

«Jesus, fred være med ham, sa: Verden er en bro, derfor gå over den og bygg ikke på den.»[5])

Kan det ansees mulig at vi her har et ord av Jesus selv? For det første må vi vel si at hvad ånden i det angår, kan man ikke absolutt avvise muligheten for dette. Hadde man funnet det på en 2. århundres papyrus vilde man tatt det op til alvorlig overveielse.

---

[1]) A Moslem Seeker, p. 261—262. [2]) Samme, p. 268. [3]) Samme, p. 280. [4]) Samme, p. 281. [5]) Samme, p. 284.

Men at et slikt ord skulde ha kunnet opbevares, da vel gjennem syrisk tradisjon uten at det skulde være kommet til andres kjennskap før ut i middelalderen, må ansees for overordentlig lite sannsynlig. Men hertil kommer et faktum, som så vidt jeg kan se, ganske avskjærer muligheten for at vi her har et ekte ord, nemlig dets form. Sammenligningen mellem verden og en bro har ligget nær i mange religioner, men kan så vidt jeg ser ikke påvises innen den bibelske tankeverden og det av den forståelige grunn at man ikke hadde broer i Jødeland på Jesu tid.[1]) Det finnes i Bibelen ikke en eneste henvisning til broer så vidt jeg kan se. Det synes derfor å måtte sies at Jesus som i sitt billedsprog holdt sig så nær op til folkets daglige liv, ikke kunde ha uttalt dette ord selv om det efter sitt innhold nok kunde tenkes å hitrøre fra ham.

Har så Al-Ghazali selv funnet op dette ord? Det kan tenkes, for idéinnholdet er helt kongenialt med hans egne tanker. Selve billedet av en bro må ha vært kjent for ham f. eks. fra den bro som lå over Tigris ved Bagdad. Denne bro var like ved den skole (Nizamiyya College) som Al-Ghazali selv studerte i.[2]) Jeg kan ikke angi om det også på hans tid var andre broer over de store elver i Mesopotamia eller Persia, men sannsynlig er det. Likedan er det med et annet faktum som vi kjenner m. h. t. broer både i Europa og Asia, det er bygningen av småhuser på dem. Den gamle London Bridge var full av småboder på begge sider. Det samme gjelder efter sigende ennu broen over Arno ved Florentz. Og på broene i det indre av Kina kan man ennu finne steder for boder for kjøpmenn under de markeder som holdes på selve broen. Men slike forhold eksisterer vel bare i land med store og stadige elver. Fra Jødeland kjenner man derimot bare vadesteder, ikke broer.

Imidlertid er det en kjensgjerning som muligens kan tyde på at Al-Ghazali ikke selv har opfunnet ordet, og det er at ordet forekommer hos ham på flere steder og i noget forskjellige former. Således foruten på det sted vi har lagt til grunn, i disse former:

«Og det onde ved verden er også at den annen verden ikke kan vinnes uten ved å opgi den nærværende. Gå derfor gjennem verden, men bygg ikke (hus) i den» (Vihya III, p. 139).[3])

---

[1]) Det var pastor Einar Smebye som henledet min opmerksomhet på dette.
[2]) A Moslem Seeker, p. 91. [3]) Samme, p. 276.

Og: «Jesus sa: Hvem av eder kan bygge et hus på sjøens bølger? Slik er verden; ta den derfor ikke til fast bosted» (Vihya III, p. 141).[1])

Og: «Det blev sagt til Jesus: Hvis du vil tillate oss, vil vi bygge et hus og tilbe Gud i det. Han svarte: Gå og bygg et hus på sjøen. De sa: Hvordan kan vi bygge på en slik grunnvoll? Han svarte: Hvordan kan eders tilbedelse forlikes med eders kjærlighet til verden?» (Vihya IV, p. 158).[2])

Disse ord synes mig alle å være variasjoner av det samme Jesus-ord. Og er det ikke da mest sannsynlig at et ord som har gjort et særlig inntrykk på Al-Ghazali ikke er opfunnet av ham selv? Men hvis det ikke skriver sig fra ham, hvem skriver det sig så fra? Kan det forfølges lengere tilbake i tiden, enten i nestoriansk eller muhamedansk tradisjon? Dette må de som har mere greie på muhamedanisme og nestorianisme enn jeg svare på.

---

[1]) A Moslem Seeker, p. 280. [2]) Samme, p. 283.

OMKRING SJELESORGEN

AD PASTOR FJELLBUS BOK

Av Johannes Smemo.

Det er gått år og dag siden det i hele Norden blev skrevet synderlig om kristelig sjelesorg. Og så får vi her i Norge med bare et par års mellemrum to ganske utførlige bøker. Det er ingen ringe pryd for norsk teologi og kirkeliv.

Vi har sikkert rett til å se det som et tidenes tegn, og det et som ikke er dårlig. Står det fullt så slett til med sjelesorgen mon som det stadig blir sagt? Også Fjellbu begynner med en klage: «Der er idag en veldig kløft mellem menneskenes sjelelige nød og kirkens evne til å hjelpe. Hvis ikke denne kløft blir overbygget, hvis ikke presten igjen blir menneskers sjelesørger i langt høiere grad enn tilfellet er nu, er kirken snart ferdig som folkekirke. Kirkens fremtid henger sammen med at presten igjen blir sjelesørger» (s. 10).

Denne dom synes mig å bli i nogen grad korrigert allerede ved selve fremkomsten av de to bøkene om sjelesorg nettop nu. Og ikke minst F.s egen bok sier adskillig. Den er jo ikke skrevet av en mann som har til opgave å dosere sjelesorg, men er vokset ut av sjelesørger-praksis. Forf. fremhever uttrykkelig at han har villet skrive ut fra erfaring. Men han gjør rett i å mene — hvad han naturligvis også gjør — at der er adskillige prester som står i en lignende praksis som han selv. Særlig gjennem sykdom og sorg, men også ellers, kommer enhver prest med syn for sin sjelesørger-opgave efterhånden i sjelesørgerkontakt med en stor del av folket i sognet.

Når vi undtar særskilte vekkelsesbølger og særlig benådede sjelesørgere, er det vel ikke så svært mange som *opsøker* presten. Men

i hvilken tidligere tid skjedde det så meget mer? Når alt kommer til alt, er det kanskje nettop *ikke* i vår åndelig mer bevegede tid de færreste som selv søker hjelp hos presten.

Ja, men de sjelslidende går jo nu til lægen istedenfor til presten — er ikke *det* det karakteristiske og det bedrøvelige ved vår tid? — Både det karakteristiske og det bedrøvelige er vel først og fremst mengden av de sjelslidende og arten av deres lidelser. Der er mange flere enn før som trenger hjelp, og de trenger det for «nervene», som det populært heter. Når en hel del av disse ikke går til presten men til lægen, kan det i sannhetens navn ikke sies at det skjer fordi prestene er blitt udueligere som kristne sjelesørgere. Men det er fordi disse mennesker overhodet ikke vil ha nogen kristelig hjelp. De er innvortes løst fra og ferdig med kristendommen, i ethvert fall med kirken. Med alt sitt formelle kirkemedlemskap tilhører de bare den store moderne sekular-menighet, som kanskje best kjennetegnes med naturalismens navn. Psykisk lidelse er for dem sykdom akkurat som legemlige skavanker. Og til hjelp mot slikt har vi læger.

Slik omtrent står jo saken. Den forklaring på tilstanden som F. nevner i tredje rekke (s. 9), rammer efter min mening det vesentlige. Dermed stemmer det at massen av disse patienter hører til overklassen, til de lag av folket som har sine særskilte grunner til å bli «nervøse», og som efter sin åndelige og kulturelle stilling anser sig ferdig med religionen. I arbeiderkretser, og enda mer på landsbygden, spiller disse sjelslidelser i det hele tatt ikke den rolle, og blandt de færre som kjenner dem, turde det ikke være så liten en prosent som søker prestens hjelp. Og selv blandt dem vi først nevnte, hender det jo rett som det er at livets tilskikkelser bryter naturalismen i stykker, og det blir bruk for sjelesorg.

Endelig må vi huske at det overhodet er vanskelig å sammenligne tallene på dem som sitter på lægens venteværelse og dem som leter op prestens dør. Til lægen har vi vennet oss til å gå for det minste. For sykdom behøver man ikke å genere sig. Hos lægen både kan og må man stille sig saklig og tilskueraktig til sine defekter. Særlig i et folk med vårt lynne blir det anderledes hos presten. Der blir det hele personlig, arter sig som selvutlevering, spisser sig til i spørsmål om sinnelag, levnet, opgjør. Anderledes

kan det jo ikke være hvis sjelesorgen skal være kristelig. Og så meget kjenner ennu de fleste til hvad kristendom er, at de vet dette, aner det i alle fall — og uteblir.

Hele åndssituasjonen har altså ført med sig at den kristelige sjelesorgs menighet er blitt mindre enn før. Men i de lag hvor kristentroen ennu gjelder som den frelsende sannhet, selv om det ofte ytrer sig som en passiv tilslutning, der spiller kirkens sjelesorg en rolle som vel tåler sammenligning med andre tider.

Jeg anfører dette først og fremst som et bidrag til en rettferdig bedømmelse av sjelesorgens stilling i det hele tatt. Og dernæst til forståelse av det fenomen som almindelig uttrykkes med den altfor lettvinte formel at i nutidens sjelesorg er lægen trådt i prestens sted. Situasjonen er slik at det for kirkens menn ingen grunn finnes til å styrke den vrangopfatning som holder på å festne sig vidt og bredt, at kirkens sjelesørgerrolle praktisk talt allerede er utspillet.

Også her når vi lengst med en mest mulig nøktern bedømmelse av tingene. Det er det disse linjene har siktet på. Da er det klart at de heller ikke på nogen måte skal dekke til den nødssituasjon vi står i. Den bærer kirken utvilsomt sin del av skylden for. Og det er nok langt fra at kirken står slik rustet til opgavene som den skulde gjøre. Derfor har F. fullkommen rett i at det viktigste for oss er å være klar over skylden vi bærer og over opgavene som venter.

Alt dette er nu ikke sagt bare med sikte på F.s fremstilling, men det er refleksjoner som melder sig av sig selv når talen overhodet går om sjelesorgen i nutiden.

Når vi nu vender oss til en vurdering av F.s bok, skal det straks pekes på at den viser et dypt syn for den sjelesørgernød vi taler om. I så måte er den i beste forstand moderne, aktuell. Den bærer i rik monn preg av å være skrevet ut fra og for de praktiske behov, ikke for teoretiske interessers skyld. Livsnærhet, virkelighetssans, i betydning forståelse for vår slekts særegne art og vanskeligheter, bærer hele fremstillingen. Og det er en forståelse ut av kjærlighet. Ikke à la tout comprendre est tout pardonner. Men slik at en dypt kristelig omsorg for menneskene og en sterk vilje og evne til kontakt med dem bestemmer det hele. Formelt gir denne realistiske

innstilling sig uttrykk i en naturlig og nøktern fremstillingsmåte, som gjør lesningen lett og fengslende.

F.s sjelesorg er videre en meget lærerik bok for enhver som har med menneskelig sjeleliv å gjøre. Det ganske utstrakte kjennskap til moderne psykologi som boken formidler på den ene side, og dens personlige erfaringsstoff på den annen side, gjør lesningen meget utbytterik særlig for unge sjelesørgere. Men jeg tror selv erfarne folk vil finne at det er en klok bok med mange gode iakttagelser og treffende formuleringer.

Når jeg begynner på mine innvendinger, er jeg forberedt på at mange av dem blir møtt med det svar at F. kanskje slett ikke er så uenig i det jeg fører frem; han har bare ikke villet behandle de ting. Mine anker gjelder i virkeligheten for en stor del det som *mangler* i boken. Men F. har uttrykkelig latt forstå at han vil gå eklektisk frem. Han har ikke villet gi noget helt sjelesorgens system, men taler praktisk ut fra praksis for praksisen. Jeg skal prøve å huske det og øve kritikk bare ut fra hans egen forfatterplan — forsåvidt som jeg anser den saklig holdbar.

Hvad da selve anlegget av boken angår, så er dog, tross det eklektiske program, de fleste av sjelesorgens viktigere problemer tatt med, og uten system er fremstillingen ikke. Da synes jeg forf. burde spandert litt mer arbeide i den retning. Når han f. eks. først skal svare på hvad sjelesorg er, og hvad sjelesorgen vil, så burde disse spørsmålene ha fått en ganske annen utførlig prinsippbehandling ut fra saken selv enn skjedd er. Der ligger basis for det hele, samme hvor praktisk man vil fare frem. Som boken nu foreligger, er meget av det som hører hit ikke berørt, og det som er sagt er for lite utdypet og finnes for spredt utover verket. Det er i det hele heller ikke alltid lett å se den klart forbindende linje mellem avsnittene. Kapitlet om sjelesorgens mål er f. eks. som kapitel VI skutt inn mellem omtalen av de forskjellige slags lidende foran og behandlingen av Guds omsorg bak. Det vilde ha øket bokens vekt, og klaret dens ansikt, om det på disse punkter var blitt nedlagt mer arbeide.

Hvad er det nu for en del av sjelesorgen F. særlig vil behandle? Han svarer selv: «Det er den spesielle sjelesorg overfor den syke som vi skal betrakte.» Men så gir han straks, i tilknytning til en

tysk læge, sin egen forklaring på uttrykket syk: «Syke er alle de som trenger vår hjelp» (s. 13).

Om denne definisjon må det sies at den neppe er så holdbar som den kan synes tiltalende. I en læges munn kan den være god nok. Men på sjelesørgeren kan den ikke uten videre overføres. Han vet at *alle* trenger hjelp. Alle er syke på sjelen og har sjeleomsorgen behov. Og sannelig ikke minst de som ikke vet om det. Sjelesørgerens første opgave er nettop — ubedt — å påvise sykdommen. Men da står vi jo straks midt oppe i den almindelige sjelesorg, den som *ikke* er F.s tema. Det synes være klart at han med syk mener de som «har det vondt» (s. 14), enten det er på kropp eller sjel. Altså de som *på grunn av lidelse* trenger vår hjelp, mener han. Sjelesorg overfor dem som lider, hadde vel da vært det mindre originale men samtidig både mest bestemte og mest omfattende uttrykk for det forf. vil ha frem.

Allerede i dette innledende kapitel kommer det imidlertid, efter mitt syn, en *saklig* svakhet frem som er av en ganske annen betydning, og som utgjør en side av bokens hovedmangel i det hele tatt. Ved spørsmålsstillingene «læge eller prest?» og «hvem er syke?» føres betraktningen straks bort fra sjelesorgens hovedtema (som ekspederes med et innskutt avsnitt på knappe tre sider om «hvad er sjelesorg?») og hen til spørsmål av stor, men dog sekundær interesse. Men derved kjøres det lett en trollsplint inn i øiet på oss alle. Vi blir stående der optatt av motsetningen syk-frisk, og sjelesorgen rykkes inn under saneringssynspunktet. Det var vel ikke meningen. Men det skjer. Hos F. ender det slik: «Alle disse er syke og trenger sjelesørger» (s. 14). Javel, men ikke for sin sykdoms og sine lidelsers skyld egentlig, men for hele sitt fortapte menneske. Her er skjedd en liten forskyvning som dog kan bli uendelig skjebnesvanger. Det er ikke distingvert klart mellem sjelesorgens tvingende grunn, som er synden, og sjelesorgens foranledning, innfallsport, som i vårt tilfelle er sykdommen, lidelsen. Denne forveksling undgåes bare ved at man fra første øieblikk gjør sig klart, og siden uophørlig husker det, at sjelesorgens kategorier ikke er syk-frisk, men syndig-frelst.

Selvsagt vet F. dette. «Presten er ingen psykoterapeut, han er kristelig sjelesørger,» heter det rent programmatisk (s. 22). Og

hvad det fører med sig, fremheves på mange og meget riktige måter. «Den kristelige sjelesorg representerer det ene nødvendige» (s. 46). «Hovedtyngden skal ligge på det religiøse: Guds gjerning for oss og med oss, og hvorledes dette evangelium skal bringes til lidende mennesker» (s. 12). «Den kristelige sjelesorgs mål er Gud. Vår opgave er å lede mennesker til Gud. Først når vi er kommet til samfund med Gud, er vi fremme, er vi friske, er vi frelst» (s. 135). «Vårt grunnsyn må alltid være at det det kommer an på, er å leve i samfund med Gud» (s. 168).

Feilen er altså ikke at denne grunnlinje ikke finnes i F.s bok, men at den krysses, og at dens renhet forkludres av den psykosomatiske saneringslinje som innledningskapitlet løper ut i, og som siden så gjennemgående bryter frem og skipler den klart soteriocentriske kurs.

Kanskje kommer vi dypest i tingen om vi uttrykker den vesentlige anke mot F.s sjelesorg slik at den er ikke tilstrekkelig og konsekvent *teocentrisk* orientert. Ingen vil nekte at han er virkelighetsnær på den måten at han forstår å legge øret til tidens og de lidendes munn. Men det er dog en annen virkelighet sjelesorgen springer ut av og helt bestemmes av. Det er Gud og Hans åpenbaring. Det er tydelig at F. vet beskjed om det. Men den erkjennelsen *regjerer* ikke i boken. Den tone som skulde være dominanten, synker ned i høide med og løper parallelt med, ja truer med å overdøves av de psykologisk-homocentriske hyrdetoner, som *også* skal lyde i sjelesorgen.

Her kommer alt an på den klare vesensbestemmelse i utgangspunktet og den riktige betoning gjennem det hele. Og alternativene som foreligger, skulde være klare. Den almindelig verdslige sjelepleie tar sitt utgangspunkt i våre egne begreper om sykdom og sundhet og streber mot det ideal av livskraft og velvære som den bærer i sig selv. Bestemmelsen av målet volder ikke den synderlig bry. Den blir efter sitt vesen psykologisk diagnostikk og saneringskunst. Kristelig sjelesorg derimot får alle sine begreper, idealer og direktiver fra åpenbaringen. Og grunnerkjennelsen er den at det kommer ikke an på å kjenne sig frisk og føle velvære, men det kommer an på å være og gjøre slik som Gud vil. Derfor får den meget strev med å gjøre sig riktig klart dette mål og de midler Gud selv gir til å nå det.

Under arbeidet med dette gjør den selvsagt også bruk av all den psykologiske innsikt den bare rår over. Og den leter op enhver mulighet for kontakt med den tid den skal tjene i. Gjør den ikke det, så er den ikke sann omsorg for sjelene. Men alt slikt må ikke få lov å påvirke bestemmelsen av selve sjelesorgens vesen. Da er dette irrelevante momenter. For sjelesorgens vesen bestemmes alene ut fra den åpenbaringsvirkelighet som den er et utslag av, og som den skal tjene. Først i denne rene egenart kan den i sannhet tjene også tidens mennesker. Hele sjelesorgen bæres jo av overbevisningen om at den er satt til å formidle Guds egen og eneste virkelige hjelp for sjelene. «Duger presten lenger som sjelesørger?» — slik kan og må der naturligvis spørres. Men i F.s sammenheng forråder spørsmålet en psykoterapeutisk betraktning som like fra begynnelsen har fått et altfor stort råderum i forhold til den teologiske.

Hvor lett den kristelige sjelesorgs absolutthet på den måten krenkes og nivelleres nedad, kan man se av overskriften «den kristelige sjelesorgs *fordeler*» (ɔ: i forhold til psykoanalysen). Er det virkelig sant at den kristelige sjelesorg representerer det ene nødvendige, så er jo den spørsmålsstillingen enten en ren tankeløshet, eller en avsporing fra den hovedlinje som må beherske enhver riktig sjelesorg. Jeg kommer ikke bort fra at det siste er tilfelle. Det finnes nemlig i F.s bok flere tegn på manglende teocentrisk bestemthet. Jeg skal nevne et par av dem.

Det er f. eks. påfallende at ikke Guds ord og Den hellige skrift spiller en større rolle i boken. I en fremstilling som var helt teocentrisk orientert ut fra åpenbaringsvirkeligheten, er det ikke lett å forstå hvordan man kunde undgå både å gjøre rede for Ordets prinsipielle stilling i sjelesorgen og å rekurrere til det stadig siden. I Ordet, og bare der, har vi jo den autentiske kontakt med Gud som vi skal hjelpe menneskene til. Ordet med sin iboende autoritet og kraft er det alene som kan utrette det sjelesorgen tilsikter.

Selvsagt finnes det i F.s bok uttrykk for positiv vurdering av Skriftens betydning i sjelesorgen. Praktiske utslag av det også. Men det står ikke til å nekte at en viss praktisk nivellerende tendens gjør sig gjeldende, slik at særlig salmeboken utnyttes omtrent like sterkt. Den er undertiden gjenstand for en næsten kanoniserende vurdering (s. 110, 152, 165). Nu, det skader visst ikke. Men det

gjør den manglende markering av Bibelens kvalitative egenart iøinefallende.

Grunnen til denne forsiktige holdning med hensyn til å betone Skriften er tydelig. Den ligger ikke i at F. selv akter den ringe, men i frykten for å skade mer enn gagne ved å kjøre op med en autoritet som for nutiden har så lite av den selvsagte gyldighet (se f. eks. s. 165). Og her føler han utvilsomt noget riktig. Som regel nytter det ikke lenger bare å pukke på et scriptura locuta, causa finita. Ofte opnår man da bare at alle adgangsdører lukkes. Men det rokker ikke ved det faktum at det til sist dog er og forblir Guds ord som — direkte eller indirekte — må skape adgang og utrette det som skal skje. Men da kan Ordet ikke bli noget tilbaketrengt tema i en bok om og for sjelesørgere. Den må bære vidnesbyrd om hvordan deres sjelesørgersyn og -ferd er gjennemvevet av bevisstheten om Ordet som *principium* nettop i denne gjerning. Enhver som kommer sjelesørgeren nær, skal kunne føle hvordan Ordet er hans selvsagte og urokkelige basis. Han er selv barn av Ordet, det lever han i, det vil han føre menneskene hen til. Den ting burde derfor i enhver sjelesorg nødvendigvis finne både sin prinsipielle og sin mer praktisk-metodiske behandling.

Det turde være betegnende for F.s bok at vi istedenfor dette møter en så hyppig understrekning av hvor betydningsfullt det er at sjelesørgeren kan *lytte*. F. taler om den side av sjelesorgen med ren opdagerglede. Og vi trenger så visst å legge oss hans kloke og varme ord på hjerte. Men det konstitutive ved kristelig sjelesorg er nu likevel ikke det å høre, men å forkynne. Å kunne lytte er forutsetningen for sjelesorgens ortotomi. Men å forkynne Ordet er saken selv. Derfor blir Ordet hele tiden hovedinteressen.

Mangelen på teocentrisitet og logocentrisitet viser sig også i F.s overbetoning av *personlighetens* plass og betydning i sjelesorgen. «Både psykoterapi og sjelesorg er i første rekke et spørsmål om personlighet,» leser vi (s. 15). Med tilfredsstillelse konstateres det at selv en katolsk forfatter kan hevde at «kun en overlegen personlighet kan som sjelesørger blandt tidens mennesker virkelig gjøre inntrykk» (s. 17). Da er det vel ikke så underlig at F. som protestant kan betegne den personlige autoritet som den bedre i forhold til den kirkelige autoritet (s. 114).

Her har vi imidlertid sikkert å gjøre med et utslag av den kjente moderne personlighets-vurdering. Men det viser sig mer og mer at den ikke lar sig forene med åpenbaringssynet. Personlighets-spørsmålet spiller naturligvis en stor rolle også der — fra flere synspunkter og under forskjellige termini. Men at sjelesorgen *i første rekke* skulde være et spørsmål om personlighet, må ut fra N. T. simpelthen benektes. *Principium* på alle vis er Gud selv, Ånden, Ordet. Ved sin Ånd og sitt Ord skaper Gud selv «personlighetene», som i Åndens kraft kan bære Ordet videre. Men menneskelig sett kan disse personligheter være såre spinkle og skrøpelige. Og sjelesorgen kan lykkes likevel. Fordi dens basis ligger annensteds.

Dette er det også som *bærer* sjelesørgerens personlighet når han står overfor den største og vanskeligste av alle opgaver. Bevisstheten om å gå i Guds ords opdrag befrir ham, ja hindrer ham fra å kretse om egen personlighet. Den bevarer ham fra personlighetshevdelsen: det er ikke *ham* som utretter noget. Den redder ham fra selvopgivelsen: det umulige er mulig for *Gud,* som gav ham opdraget.

Såpass åpen som F. tydeligvis står overfor de nyeste strømninger i teologien, må det forundre en at han på dette punkt ikke har tatt imot mer hjelp. For her er det hjelp å få. Sannheten frigjør alltid. Men neppe nogen sannhet kan være mer egnet til å frigjøre og frimodiggjøre prestesinn som *må* knuges under det umulige moderne personlighetskrav, enn sannheten om at sjelesorgens punctum saliens ikke er våre personligheter, men Guds levende og skapende ord.

Ut fra den erkjennelse må også vurderingen av *kirkens* og *embedets* plass i sjelesorgen nuanseres anderledes enn F. gjør. Det må da pointeres at sjelesorgen ikke er personlighetenes sak, men kirkens. F. streifer nok tingen (f. eks. s. 137). Men det skjer igjen mer i form av påvisningen av en *fordel* ved sjelesorgen, sammenlignet med psykoterapien. Mens det jo er noget konstituerende ved dens vesen, og noget som all tale om personligheten må underordnes. Synet på embedet uttrykkes i den sats at «presten har den store fordel som kristelig sjelesørger at han kan samle sig om denne sin gjerning. Den skal være hans enestående kall.» I *den* forstand skulde han kunne være *rite vocatus* (s. 12 f.)! Men uttrykkelig fremheves

det at «først må personligheten fylle stillingen, før stillingen støtter personligheten» (s. 18).

F. *kan* ikke mene at dette er nogen treffende og fyldestgjørende beskrivelse av sjelesørger-embedets stilling i vår kirke. Kirken er det Gud har betrodd sitt ord og sitt ærend i denne verden. Den er sjelesørgeren på jorden. Men just for *den* store opgaves skyld finnes «embedet». Det er sant at sjelesorgen i den evangeliske kirke ikke er *bundet* til prestestillingen. Men det ophever ikke den ordning at den egentlige sjelesorg normalt påligger og utføres av embedsinnehaverne, siden det jo er Herren selv som gav oss nogen til apostler, nogen til profeter etc. Det gir også sjelesørgeren den avledede og indirekte autoritet som flyter av Ordets primære og direkte.

Her gjelder det samme som vi ovenfor så gjaldt om Skriften, at det lite nytter å komme og *pukke* på noget. Men hvad sjelesørgerne selv mener om sin kirkes og sitt embedes høihet, må i alle fall ikke skjules. Det er et minimumskrav til dem at de ikke med sin selvvurdering og sin virkemåte må være med og rive ned den rest av riktig erkjennelse og respekt som ennu finnes. Det avhenger i høi grad av dem selv hvordan det står til med den ting. Nettop i våre dager er der utvilsomt leilighet til å bygge op igjen adskillig av det som er falt. Og jeg vet ikke hvor og når det naturligere og nemmere skulde skje enn i en fremstilling av sjelesorgen.

Da har det stor betydning hvor vi først og fremst søker tilknytningen for hele vår sjelesørger-orientering. Det skulde synes selvsagt at den må søkes i det kirkelig-teologiske arbeide med sjelesorgen som faktisk foreligger. Efter alt det som vi nu har sett, undrer det oss ikke så meget at denne tilknytning hos F. er lite utnyttet. Horisontalt ligger hans verk vel tømret inn i nær og fast kontakt med tidens sjeleforskning og sjelepleie. Vertikalt derimot, teologisk-dybdemessig, er det svakt funderet, henger altfor meget i luften. La være at meget av det teologiske arbeide med sjelesorgen i forrige århundre er utilstrekkelig på mange vis. Det *er* da der i alle fall. Der finnes navn som Nitzsch, v. Zezschwitz, Th. Harnack, Achelis, Köstlin. Med alle sine mangler, særlig fra moderne psykologisk synspunkt sett, representerer de et teologisk arbeide som vi ikke uten stort tap kan gå forbi. Men hos F. leter vi fåfengt efter

disse navnene, både i litteraturfortegnelsen og i boken ellers. Det lar sig ikke forklare *bare* ut derfra at F. har villet skrive på grunnlag av egen erfaring først og fremst. Hans lesning ellers omfatter jo en ganske statelig liste. Og jeg tror ikke det er urettferdig å si at neglisjeringen av verker som dem jeg nettop nevnte, er symptomatisk. Det henger sammen med bokens vesentligste mangel, som godt kunde uttrykkes slik at den er for lite teologisk.

Med kravet om en strengt teologisk behandling av sjelesorgen tar jeg ikke ordet for nogen esoterisk «Geheimwissenschaft». Er det nogensteds i teologien nødvendig å holde forbindelsene med verden og menneskene omkring oss åpne, så er det i sjelesorgen. Det er ikke *det* jeg kritiserer hos F. Min anke er, for å sammenfatte det ennu en gang, at vi i hans bok savner den energiske utarbeidelse av sjelesorgens åpenbaringskarakter og den radikale gjennemføring av dette overordnede teocentriske, logocentriske, soteriocentriske synspunkt til alle kanter og i alle detaljer. I stedet truer tilknytnings-interessene stadig med å få egenverdi og sjelesorgens sekundære mål med å selvstendiggjøre sig. Grensene blir flytende, uklare mellem religionspsykologi og teologi, mellem psykoterapi og sjelesorg.

På den måten opnår man utvilsomt kontakt — adskillig lettere også enn ved den bestemt teologiske innstilling. Tiden, nevrotikerne, terapeutene vil strekke hendene ut med glede og forventning. Men er det den kristelige sjelesorgs hender, er det Kristi hender, de får tak i? Jeg ønsker intet anatema slynget ut over F.s bok, som jeg vet intet annet vil enn tjene Ham som er våre sjelers eneste rette hyrde og tilsynsmann. Men jeg vil så sterkt jeg kan peke på den uomgjengelige forutsetning for ethvert arbeide med sjelesorgen. Uomgjengelig for sjelesorgen selv og for kirken og teologien, dersom de vil fortsette å være sig selv fullt ut. Men uomgjengelig også for denne tid og dens arme sjeler. Fordi det ikke er redning og håp i noget annet.

Denne forutsetning synes jeg ikke F.s bok fyller som den skal. La være at motsetningene mellem oss til slutt kanskje ikke er så store. Jeg føler mig ikke foranlediget til å gå til direkte angrep på synderlig av det positive som F. sier. Og kan hende er han på sin side enig i meget av det som her er anført. Alle vil dog merke

at den forskjellige betoning i hans bok og i disse linjer har prinsipiell grunn. Derfor har jeg ikke villet holde tilbake disse bemerkningene. Saken er stor nok til å fortjene å bli samtalt om. Og når det er blitt til et såpass utførlig kritisk opgjør med F.s bok, ber jeg både ham og leserne opfatte det som et uttrykk for den store interesse og de mange tanker den har vakt hos mig, og som jeg tror den vil vekke hos alle som leser den.

LITTERATUR

O. Moe: Brevet til Romerne. 1932. Aschehoug 570 S. (24 n. Kr.).

Som bekendt har Professor Moe tidligere udgivet to omfattende Bøger om Paulus, dels «Apostelen Paulus. Hans Liv og Gjerning» (1923), dels «Paulus' Forkyndelse og Lære» (1928). Det er derfor indlysende, at han i særlig Grad er rustet til den store Opgave at skrive en Fortolkning til Romerbrevet. Dette Brev er ikke blot det vigtigste Aktstykke til Forstaaelse af Paulus' hele Tænkning, men det har ogsaa ned gennem Tiderne øvet en enestaaende Indflydelse paa kristelig dogmatisk Tænkning. Man har ikke mange til den Grad slaaende Eksempler paa, at Ord, som er skrevne med Henblik paa ganske bestemte, konkrete Forhold, skrevne *i* en bestemt Tid og *for* en bestemt Tid, har formaaet at tale med hele Samtidighedens Kraft til Mennesker i vidt forskellige Tider. Dette stiller Fortolkeren overfor større Opgaver. Det bliver ikke nok at forstaa og fortolke rent tidshistorisk; man maa tilbunds i Tankerne og søge at fatte de Ejendommeligheder, som betinger Ordenes og Tankernes almenmenneskelige og af Tidsforholdene uafhængige Virkekraft.

Man har under disse Omstændigheder ikke Lov til at undre sig over, at Professor Moes Fortolkning er blevet saa omfangsrig. Man kan maaske beklage det ud fra det Synspunkt, at Bogens Omfang kan virke skræmmende paa Studenterne og desuden gøre Bogen saa dyr, at det for Studenter bliver vanskeligt at købe den. Det havde maaske ogsaa været muligt at begrænse Omfanget noget, da Fremstillingen her og der er saa bred, at den uden Skade kunde sammendrages. Men alt i alt er det naturligt, at en Fortolkning til Romerbrevet faar et stort Omfang. Ellers vilde det komme til at gaa ud over Grundigheden.

Og just i Grundigheden har Forfatteren sin Styrke. Alle eksegetiske Muligheder prøves og afvejes omhyggelig overfor hverandre. Grundene for og imod en Opfattelse prøves saa udførligt, at Læseren næsten faar alt fornødent Materiale til at træffe en selvstændig Afgørelse. Paa dette Punkt nærmer Bogen sig til at være Idealet af en Kommentar. En af Fortolkernes vigtigste Opgaver er jo at vække Læseren til Selvtænkning og ruste ham, saavidt muligt, med de nødvendige Forudsætninger til selv at kunne arbejde sig frem til en Forstaaelse.

Hvor det gælder Udredningen af de vigtigste religiøse og psykologiske Grundbegreber, henvises der ofte til de ovenfor omtalte tidligere Værker af Forfatteren. Dette er i og for sig meget naturligt, men det kan jo ikke forudsættes, at enhver Læser er i Besiddelse af disse Værker. De Læsere, om hvilke dette ikke gælder, vil komme til hist og her at savne noget, bl. a. Henvisninger til Literatur. Ved nogen Sammendragning af Teksten andetsteds kunde der maaske være skaffet Plads til en Del nyttige Oplysninger paa dette Omraade.

Men i det store og hele vil Læserne være taknemmelig for, hvad der bydes. Ogsaa Indledningsspørgsmaalene bliver omhyggelig behandlede. Forfatteren antager, at Romermenigheden var en blandet Menighed, — overvejende Hedningekristne, men med et stærkt jødisk Islæt. I Bestemmelsen af Brevets Formaal undgaar Forfatteren de Ensidigheder, som adskillige Fortolkere er kommet ind i. Han har Forstaaelse for, at naar en Mand som Paulus henvender sig til en Menighed som Romermenigheden, kan han have *mange* forskellige Ting paa Hjærte. Han har ikke et enkelt Formaal, men flere. — Ogsaa det lille Afsnit om Fortolkningens Historie ned gennem Tiderne er meget værdifuldt.

Ved Anmeldelse af eksegetiske Arbejder vil det som Regel ikke være frugtbart at gaa ind paa Enkeltheder. Det kan ikke have nogen særlig Interesse for Læserne, om Anmelderen her og der foretrækker en anden Fortolkning end den, som Forfatteren giver. Jeg skal derfor indskrænke mig til kun at berøre et enkelt Sted, som hører til de mest omstridte Steder, og som har ikke ringe Betydning for Forstaaelsen af Paulus i det hele taget.

Som bekjendt er det et meget omstridt Spørgsmaal, om Paulus i

sidste Halvdel af Kap. 7 taler om det genfødte eller det uigenfødte Menneske, — eller udtrykt med andre Ord, om han i Kap. 7 ser tilbage paa sine egne Erfaringer i Tiden, før han blev en Kristen, *eller* om han taler om den Kristnes vedvarende Erfaringer. Forfatteren foretrækker den af Augustin (i hans senere Periode) og Luther hævdede Fortolkning, ifølge hvilken Paulus i Kap. 7 skal have det genfødte Menneske for Øje; han bestemmer Forholdet mellem Kap. 7 og Kap. 8 saaledes, at Paulus gennem den «læremæssige» Fremstilling af Kristuslivet i Kap. 8 supplerer det «ensidige Billede han i sin Selvbedømmelse 7, 14—25 giver af Kristenlivet» (S. 292). Hertil kunde man for det første bemærke, at Udtrykket «læremæssigt» i denne Sammenhæng næppe er heldigt; Fremstillingen i Kap. 8 maa dog lige saa godt som den i Kap. 7 i sidste Instans hvile paa personlige Erfaringer. Og for det andet, hvad Hovedspørgsmaalet angaar, kunde der have været Grund til at overveje, om ikke overhovedet Problemstillingen: «genfødt—uigenfødt» turde være uheldig. Althaus har i sin Fortolkning til Romerbrevet søgt at paavise, at man opnaar en bedre Forstaaelse, hvis man undgaar dette Alternativ, og ligeledes undgaar at stille det Spørgsmaal i Forgrunden, om Paulus i Kap. 7 ser tilbage paa sine Erfaringer i den før-kristne Periode eller ikke. Modsætningen mellem Kap. 7 og Kap. 8 er ikke i første Linje en Modsætning i Tid. Kap. 7, 14 ff. er en Skildring af, hvad det naturlige Menneske, Mennesket uden Kristus, formaar, eller rettere af, hvad det ikke formaar. Og denne Skildring har sin Gyldighed, hvad enten Mennesket er genfødt eller ikke. I begge Tilfælde formaar det naturlige menneskelige lige lidt. I en Kristen er det gamle Menneske vel principielt dødt, men det er desuagtet endnu i Live; og den genfødte gør Gang paa Gang den sørgelige Erfaring, at det naturlige Menneske intet formaar af sig selv. Kap. 7 skildrer saaledes Erfaringer, som baade gøres af den genfødte og den uigenfødte. Dog maa hertil føjes, at den uigenfødte sikkert ikke vilde være i Stand til at bedømme disse Erfaringer, ganske saaledes som Paulus gør det i Kap. 7; det lærer man først som Kristen. Forholdet bliver saaledes dette, at den Skildring, som Paulus giver i Kap. 7, paa visse Punkter kan være farvet af Minder om Kampen i hans Indre i de Tider, før han blev Kristen, men i sin Helhed, saaledes som den foreligger for

os, kun kunde skrives af den kristne Paulus paa Grundlag af de Erfaringer, han vedvarende gjorde om det naturlige Menneskes Afmagt. Med andre Ord: Kap. 7 skildrer Mennesket uden Kristus, saaledes som alene den troende formaar at erkende det i hele dets dybe Nød. Forholdet mellem Kap. 7 og 8 bliver dette, at Kap. 7 skildrer det naturlige Menneskes Afmagt, Kap. 8 Guds Aands helliggørende og sejrende Kraft.

Hermed være Professor Moes gode og grundige Fortolkning anbefalet til Studenter og Præster i Skandinavien. Mange Aars Studier og omhyggelige Overvejelser ligger bag dette Arbejde; det sporer man overalt. Naar hertil kommer den forstaaende og loyale Gengivelse af andre Opfattelser, siger det sig selv, at Bogen vil kunne yde en værdifuld Hjælp til enhver, som vil trænge ind i Romerbrevets Tanker.

Frederik Torm.
